

অসম সাহিত্য সভা



To be published
on Monday

প্ৰেছ =
সাহিত্য
মি

গৰ্গ আৰু
২৫

বুৰঞ্জী শাখাৰ
সভাপতিৰ অভিভাষণ



চত্বাৰিংশ বঙিয়া অধিবেশন

১৯৭৩ চন

বুৰঞ্জী শাখাৰ সভাপতিৰ অভিভাষণ

“নাৰায়ণং নমস্কৃত্য নবম্বৈৰ নবোত্তমম্ ।
দেবীং সবস্বতীং চৈব ততোজয়মুদীৰয়েৎ” ।

অভ্যর্থনা সমিতিৰ সভাপতি মহোদয়, উপস্থিত প্ৰতিনিধিবৰ্গ আৰু
বাইজ ! অসম সাহিত্য সভাৰ বুৰঞ্জী শাখাৰ অধিবেশনত সভাপতিত্ব কৰিবলৈ
এই অভাৱনক মনোনীত কৰাৰ কাৰণে জয়জয়তে মই বঙিয়া অধিবেশনৰ
অভ্যর্থনা সমিতিৰ সভাপতি আৰু সদস্যসকলক ধন্যবাদ জনাইছোঁ । বুৰঞ্জী
প্ৰসিদ্ধ বৰ্তমান অসমৰ যান-বাহনৰ সংযোগস্থল, শিক্ষা, শিল্প, বাণিজ্য আদিৰ
কেন্দ্ৰস্থল, মোৰ চিৰ চিনাকি চিৰ চেনেহৰ বঙিয়াৰ এনেকুৱা এখন গুৰুত্ব-
পূৰ্ণ আসনৰপৰা বাইজক আমাৰ অসমৰ বুৰঞ্জী, কৃষ্টি, সভ্যতা, ঐতিহ্য
আদিৰ বিষয়ে ছফা কৰলৈ সুযোগ পোৱাৰ কাৰণে নিজকে ধন্য মানিছোঁ ।

বাইজ ! পোনতেই আপোনালোকক কৈ থওঁ যে মই বুৰঞ্জীবিদ-
নহওঁ, বুৰঞ্জীৰ এজন সাধাৰণ ছাত্ৰহে । গতিকে মোৰ ভাষণ বুৰঞ্জীবিদ-
সকলৰ কাৰণে নহয়, সৰ্বসাধাৰণৰ কাৰণেহে ।

অতীতৰ কথা জানিলেনো, অথবা অতীতক লৈ গোৱা কৰিলেনো কি
উপকাৰ হব ? এনেধৰণৰ প্ৰশ্নৰ উত্তৰত মই কব খোজোঁ যে অতীতৰপৰাই
ভবিষ্যতৰ উৎপত্তি ; গতিকে গোৱাৰপূৰ্ণ অতীতৰপৰাহে উজল ভবিষ্যতৰ
সৃষ্টি হব পাৰে । আমি অতীতকৈ আগুৱাইছোঁ নে পিছুৱাইছোঁ এই কথা
জানিবলৈকেও বুৰঞ্জী অধ্যয়নৰ আৱশ্যক ।

বাইজ! যি ঠাইত আজি এই শুভ দিনত গোট খাইছোহি সেই ঠাইৰ নামটো বড়িয়া কেনেকৈনো হ'ল এই কথা হয়তো বহুতেই জানে; এই সম্পৰ্কে আলোচনা কৰা উচিত হ'ব বুলি ভাবোঁ। এই নামৰ ব্যাখ্যা বেলেগে বেলেগ ধৰণে কৰে। কোনোৱে কয় প্রাচীন কালত এই ঠাই দেৱতাসকলৰ বদভূমি আছিল, তাৰপৰা বড়িয়া হ'ল। কোনোৱে আকৌ কয় “বণ দিয়াৰ” পৰা “বড়িয়া” হ'ল। আমাৰ মনেৰে দ্বিতীয় মতটোহে যুক্তিপূৰ্ণ; কিয়নো মধ্যযুগত এই অঞ্চলত কেবাখনো বণ-বিপ্লৱ আদি হৈছিল। আনুমানিক ১১৩৮ ব পৰা ১১৪৫ খৃষ্টাব্দলৈ বৈষ্ণৱদেৱ নামে এজন বজ্জাই ইয়াত ৰাজত্ব কৰিছিল। বড়িয়াৰ উত্তৰে বেতনাৰ ওচৰত এতিয়াও বৈষ্ণৱগড় নামে এটি গড় আছে। স্থানীয় কিংবদন্তি মতে এই গড়টো আৰিমত্তাই সজাইছিল। কোনো কোনো বুৰঞ্জীবিদৰ মতে বৈষ্ণৱদেৱেই আৰিমত্ত আছিল। বোধহয় বৈষ্ণৱদেৱে এই গড়টো নিৰ্মাণ কৰিছিল আৰু পিচত আৰিমত্তই ইয়াক মেৰামতি কৰি ইয়াতে ৰাজধানী পাতিছিল। সেই সময়তে কমতাৰ বজ্জা ইন্দ্ৰনাৰায়ণৰ ভতিজা ফেঙ্গুৱা কোঁৱৰে আৰিমত্তৰ ৰাজ্য আক্ৰমণ কৰে। বৈষ্ণৱগড়ৰ দহ মাইলমান উত্তৰ-পশ্চিমে ধৰ্মধমাৰ ওচৰত ফেঙ্গুৱাৰ গড় এতিয়াও বিদ্যমান। বণত আৰিমত্তৰ হাতত ফেঙ্গুৱাৰ মৃত্যু হয়। মতান্তৰে ফেঙ্গুৱা প্ৰথমতে আৰিমত্তৰ লগত বণত হাবিছিল; পিচত আৰিমত্তৰ ঘৈণীয়েক বত্ৰমালাৰে সৈতে বড়বস্ত্ৰ কৰি ফেঙ্গুৱাই আৰিমত্ত ৰজাক বধ কৰে। কোনোৱে মতে আৰিমত্তৰ ৰাজত্ব কাল খৃষ্ট ১৩৫৬-১৩৮৫ লৈকে। এই অঞ্চলতে হোৱা আন এখন বণৰ কথা কৈছো। কমলেশ্বৰ সিংহৰ ৰাজত্ব কালত গুৱাহাটীৰ বৰফুকন কলিয়া ভোমোৰাৰ ব্যৱহাৰত অসন্তুষ্ট হৈ হৰদত্ত আৰু বীৰদত্ত নামে বুজৰ বৰুৱা বংশৰ দুজন স্বাধীনচিঠীয়া ককাই-ভায়ে কছাৰী, পাঞ্জাবী আৰু হিন্দুস্থানী মানুহক লৈ এটি সৈন্যদল গঠন কৰি উত্তৰ কামৰূপৰ ভালেখিনি ঠাই দখল কৰি স্বাধীনতা ঘোষণা কৰে। বড়িয়াৰ ওচৰৰ জিকেৰি নামে ঠাইত এওঁলোকৰ ৰাজধানী আছিল। এই বিদ্রোহ “দন্দুৱাদ্ৰোহ” নামে জনাজাত। এই বিদ্রোহী দলৰ পাঞ্জাবী আৰু হিন্দুস্থানী সৈন্যবোৰক “ডুমডুমীয়া” বুলিছিল। বড়িয়াৰ বাইজে আজিও হৰদত্ত, বীৰদত্তৰ কথা স্মৰণ গোৱা কৰে। বৰফুকনে হৰদত্ত আৰু বীৰদত্তক বণত পৰাস্ত কৰি বধ কৰে ১৭৭৫ খৃষ্টাব্দত। কথিত আছে যে এই অঞ্চলৰ

কিছুমান স্বাধীনচিঠীয়া অসমৰ বাহিৰৰ পৰা অহা বঙালৰ লগত বণ কৰিছিল। সেই সময়তে কিছু সংখ্যক মুছলমান ইয়াত থাকি গ'ল। তেওঁলোকৰ সতি-সন্ততিসকল এতিয়া হাড়ে-হিমজুৱে অসমীয়া। এই ঘটনাবোৰৰপৰা দেখা যায় এই অঞ্চলৰ লোকসকলে নিজৰ স্বাধীনতা ৰক্ষাৰ কাৰণে কেবাখনো বণ দিছিল। আপোনালোকক ধোৱতে বড়িয়াৰ কথা কলোঁ। এতিয়া বিশাল অসমৰ কথা লৈ অহা যাওক।

প্ৰাচীন অসমৰ সীমা :—

বুৰঞ্জীৰ পম খেদি গলে দেখা যায় যে অতি প্ৰাচীন কালৰপৰা মধ্যযুগলৈকে অসমৰ সীমা স্তূৰপ্ৰসাৰী আছিল। ৰামায়ণত উল্লেখ আছে যে অমূৰ্ত্বৰাজে প্ৰাগজ্যোতিষ ৰাজ্য স্থাপন কৰিছিল। অমূৰ্ত্বৰাজ আছিল ঋষি বিশ্বামিত্ৰৰ ককা-দেউতাক কুশমুনিৰ সন্তান। বিশ্বামিত্ৰই কোশিক (কোশী) নদীৰ পাৰত তপস্শ্ৰা কৰিছিল। গতিকে ৰামায়ণৰ সময়ত বিহাৰৰ কোশী নদী এই প্ৰাগজ্যোতিষ ৰাজ্যৰ অন্তৰ্গত আছিল। মহাভাৰতত লিখা আছে যে ভগদত্তৰ সৈন্যদলত, কিৰাত, চীনা আৰু সাগৰৰ পাৰৰ অধিবাসীও আছিল। শ্ৰীহট্ট (চিলেট) আৰু মৈমনসিংহৰ দ অঞ্চলটোক এতিয়াও হাওৰ (সাগৰ) বোলা হয়। সম্ভৱ এয়েই আছিল মহাভাৰতৰ “বৰ্ণালয়” অথবা “প্ৰাচ্যৰ সাগৰ।” অসমৰ মঙ্গোলীয় সকলকেই অনুমান কিৰাত, তিব্বতীয় আৰু ভূটানাসকলক চীনা আৰু চিলেট, মৈমনসিংহ, ত্ৰিপুৰা, বংপুৰ আদিৰ অধিবাসী সকলক সাগৰৰ পাৰৰ অধিবাসী বুলি মহাভাৰতত কোৱা হৈছে। কথিত আছে যে বংপুৰত (বৰ্তমান বাংলাদেশত) ভগদত্তৰ এটি ৰঙমহল আছিল আৰু তাৰ পৰাই বংপুৰ নাম হ'ল। প্ৰত্নতত্ত্বৰ ফালৰ পৰাও দেখা যায় ভাস্কৰ বৰ্ম্মণৰ তামৰ ফলি মতে অন্ততঃ কুশী (কোশী) নদীলৈকে এইজনা ৰজাৰ ৰাজ্য বিস্তৃত আছিল। এই ফলিৰ মতে ভাস্কৰ বৰ্ম্মণৰ পিতামহ মহাভূত বৰ্ম্মাই (অঃ ৫১০-৫৫০ খ্ৰঃ) কোশিক (বৰ্তমান পুৰ্ণিয়া বিহাৰ জিলাৰ কুশী) নদীৰ পাৰৰ পুণ্ড্ৰবৰ্ণ ভুক্তিৰ, চল্পুৰী বিষয়ৰ ময়ূৰগাল্মল অগ্ৰহাৰত ২০৫ জন ব্ৰাহ্মণক মাটি দান দিছিল। ষষ্ঠ শতিকাৰ শেষ ভাগত মহাসেন গুপ্তই (?) ভাস্কৰ বৰ্ম্মণৰ পিতৃ স্থস্থিত বৰ্ম্মাক পৰাজয় কৰাৰ পিচত এই দান কৰা মাটিবোৰ আকৌ গুপ্তৰাজ্যৰ ভিতৰত

সোমায়। সপ্তম শতিকাৰ আগভোখৰত ভাস্কৰ বৰ্ম্মাই উত্তৰ ভাৰতৰ সম্ৰাট শ্ৰীহৰ্ষবৰ্ম্মনৰ সহায়ত শশাঙ্কক পৰাজয় কৰি গোড় আৰু কৰ্ণসুৰ্য্য দখল কৰাৰ পিচত নিধনপুৰৰ তামৰ ফলিত মহাভূত বৰ্ম্মাই দান কৰা মাটি লিখি দিয়ে। হিৰেনচাণ্ডৰ টোকাতে পোৱা যায় যে কামৰূপৰ বজাৰ (ভাস্কৰ বৰ্ম্মাৰ) সাগৰেদি চীনলৈ যোৱা বাট আছিল। হিৰেনচাণ্ডৰ বিবৰণ মতে কামৰূপৰ পূৰ্ব সীমা আছিল অসম আৰু মান দেশৰ পৰ্য্যন্ত শ্ৰেণী। নালন্দাত পোৱা পোৰা মাটিৰ মোহৰত বৰ্ম্মণ বজাসকলক “মহাবাজাধিবাজ ত্ৰীপ্ৰাগজ্যোতিৰেল্ল” বোলা হৈছে। এই মোহৰত ভাস্কৰৰ পূৰ্বপুৰুষ পঞ্চম শতিকাৰ মহেন্দ্ৰবৰ্ম্মাক (উমাচল শিলালিপিৰ মতে মহাবাজাধিবাজ সুবেজ্ৰ বৰ্ম্মণ) দ্বিস্তবগমেধাহৰ্তা আৰু ত্ৰিতবৰ্ম্মাক বোলা হৈছে “দ্বিবৰ্ম্মমেধযাজি” অৰ্থাৎ তেওঁলোক দুজনৰ প্ৰত্যেকে দুবাৰকৈ অশ্বমেধ যজ্ঞ কৰিছিল। মহাভূত বৰ্ম্মণেও অশ্বমেধ যজ্ঞ কৰিছিল। ইয়াৰ পৰা বুজা যায় যে বৰ্ম্মণ বজাসকলৰ এখন বিশাল সাম্ৰাজ্য আছিল, তেওঁলোকৰ তলত বহুতো কৰতলীয়া বজা আছিল আৰু বৰ্ম্মণ বজাসকল চক্ৰবৰ্তী বজা আছিল। অষ্টম শতিকাত এইৰাজ্যৰ পশ্চিম সীমা কুশী নদীকো অতিক্ৰম কৰি গৈছিল যেন লাগে। কিয়নো ৭৪৮ খ্ৰীষ্টাব্দৰ জয়দেৱৰ নেপালৰ শিলালিপিত কামৰূপ নৃপতি হৰ্ষদেৱক গোড়-ওড়্ৰ-কলিঙ্গ-কোশলপতি বুলি বৰ্ণোৱা আছে। কালিকা পুৰাণ মতে (১০ম-১১শ শতিকা) কামাখ্যা দেৱীৰ মন্দিৰ কামৰূপ ৰাজ্যৰ ঠিক সোঁমাজত আছিল। বিষ্ণু পুৰাণ মতে কামাখ্যাৰ মন্দিৰৰ চাৰিওফালে চাৰি শ মাইল (১০০ যোজন) জুৰি কামৰূপ ৰাজ্য বিয়পি আছিল। কালিকা পুৰাণ, যোগিনীতন্ত্ৰ (১৬শ শতিকা) আৰু কামাখ্যাতন্ত্ৰ মতে কৰতোৱা নদী কামৰূপ ৰাজ্যৰ পশ্চিম সীমা আছিল। কামাখ্যা তন্ত্ৰ মতে ত্ৰিপুৰা, জয়ন্তীয়া, কাছাৰ ইত্যাদি কামৰূপ ৰাজ্যৰ অন্তৰ্গত আছিল। কাছাৰৰ লোকসকল অসমীয়াহে। তেনেহলে কাছাৰত অসমীয়া মাধ্যম ভাষা হোৱাত কি আপত্তি থাকিব পাৰে?

স্বৰ্গদেৱ চুহুংমুং দিহিঙ্গীয়া বজাৰ দিনত অসমৰ সেনাপতি কন্চেং বৰপাত্ৰ গোহাঁই, চুক্লেংকা গড়গঞা ডেকা বজা আৰু চন্খাম্ ঘৰসন্দিৰকৈয়ে কৰতোৱালৈকে ৰাজ্য জয় কৰি তাৰ পাবত দ্বিগিজয়ৰ চিন স্বৰূপে মন্দিৰ আৰু পুখুৰী নিৰ্ম্মাণ কৰিছিল।

স্বৰ্গদেৱ কদ্ৰসিংহই ভাৰতৰ বজা সকলৰ সহযোগ বিচাৰি লিখিছিল— “কৰতোৱা নদীৰ পূব পাৰে থকা ৰাজ্যবোৰৰ পূৰ্বৰ অধিকাৰী আমিহে, সেই দেখি আমি তাক পুনৰ অধিকাৰ কৰিবলৈ মন কৰিছোঁ” গতিকে দেখা গ’ল যে প্ৰাচীন অসম ৰাজ্যই বৰ্তমানৰ অসম মেঘালয়, অৰুণাচলৰ উপৰিও বৰ্তমান বাংলাদেশৰ অন্তৰ্গত চিলেট, মৈমনসিং, ঢাকাৰ কিয়দংশ, জলপাইগুৰি, বংপুৰ, পাবনাৰ কিছু অংশ, ত্ৰিপুৰা, ভোটান, সম্ভৱত নেপাল আৰু তিব্বতৰ এটা অংশ সামৰি লৈ বিহাৰৰ পুৰ্ণিয়া জিলাৰ কোশী নৈ লৈকে এই বিশাল ভূমিখণ্ড বিয়পি আছিল।

এই বিশাল সাম্ৰাজ্যৰ ৰাজধানী আছিল “প্ৰাগজ্যোতিৰপুৰ” বৰ্তমানৰ গুৱাহাটী। এই গুৱাহাটী বৰ্তমানেও অসমৰ ৰাজধানী হোৱাৰ পথত আগবাঢ়িছে। কিন্তু হায়! কালৰ কুটিল গতিত একালৰ এই বিশাল ৰাজ্যখনি সময়ে সময়ে খণ্ড-বিখণ্ড হৈ বৰ্তমানে ক্ষীণকায় অৱস্থাত পৰিণত হৈছে। এনেকি এই ক্ষীণকায় অৱস্থাতো অস্ত্ৰাঘাত কৰিবলৈ তলে তলে ষড়যন্ত্ৰ চলিছে।

অধিবাসী :

অসম দেশ নানা জাতি উপজাতিৰ মিলন-ক্ষেত্ৰ। নৃতত্ত্ববিদ সকলৰ মানত এই দেশখন নৃতত্ত্বৰ এটি যাদুঘৰ, ভাৰতবৰ্ষৰ প্ৰতিকৃতি অথবা প্ৰতিচ্ছবি (Epitome)। এই দেশ উত্তৰ-এচিয়া, চীন দেশ, দক্ষিণ-পূব এচিয়া আৰু পশ্চিমৰ দেশবোৰৰ কেন্দ্ৰস্থল। প্ৰাকৃতিক মনোৰমেৰে ভৰপূৰ এই অসমলৈ ভিন্ ভিন্ যুগত বিভিন্ন গোষ্ঠীৰ লোক আহি ইয়াৰ মোহিনী শক্তিত মুগ্ধ হৈ ইয়াতেই বসতি কৰিছিল। অসমৰ আদিম অধিবাসীসকল সম্ভৱতঃ অষ্ট্ৰিক গোষ্ঠীৰ লোক আছিল। বৰ্তমান মন্থমেৰ খাচীয়া আৰু চিনঠেং-সকল তেওঁবিলাকৰ বংশধৰ। অষ্ট্ৰিকসকল প্ৰস্তৰ যুগৰ মানুহ আছিল। খাচীয়া জয়ন্তীয়া পাহাৰত ভালেমান নৱপ্ৰস্তৰ যুগৰ আহিলা-পাতি পোৱা গৈছে, এই বিষয়ে পিচত কিছু বহলাই আলোচনা কৰা হৈছে। এওঁলোকৰ কৃষ্টিক ‘Megalithic Culture’ বোলা হয়। খাচীয়া-জয়ন্তীয়া আৰু ইয়াৰ ওচৰে পাৰ্জৰে থকা পাহাৰবোৰত অসংখ্য থিয় হৈ অথবা পৰি থকা শিলা

খণ্ড দেখা যায়। হাটন আৰু মিলচ্ চাহাবসকলে পথালিকৈ থকা শিলবোৰক প্ৰকৃতি আৰু থিয়কৈ থোৱা শিলবোৰক পুৰুষ শক্তিৰ প্ৰতীক বুলি অনুমান কৰে। নগাওঁ জিলাৰ শিলচাঙত সম্ভৱতঃ এই কৃষ্টিৰে আন ধৰণৰ এবিধ নিদৰ্শন আছে যাক ইংৰাজীত Dolmens বোলা হয়। অসম ৰাজ্যিক পুৰাতত্ত্ব বিভাগে ইয়াৰ গুৰুত্ব বুজি এই শিলৰ সামগ্ৰীবোৰ সংৰক্ষণ কৰি ৰাখিছে। অষ্ট্ৰিক লোকসকলৰ পিচত ড্ৰাবিড় জাতিৰ লোকসকল অসমলৈ আহে। এই মহান জাতিটোক পণ্ডিতসকলে ভূমধ্যসাগৰীয় মহাজাতি বুলি আখ্যা দিছে। অসমৰ ঠাইৰ নাম, পূজা-পাৰ্বণ, আচাৰ-পদ্ধতি, বিয়া-বাক, বীতি-নীতিত, এনেকি অসমীয়া ভাষাতো ড্ৰাবিড়ীৰ প্ৰভাৱ দেখা যায়। আৰ্য্যসকল ভাৰতলৈ অহা সময়তেই মঙ্গোলীয়সকল উত্তৰ-পূব ফালেদি অসমলৈ আহে। মঙ্গোলীয়সকল ইণ্ডোচীন গোষ্ঠীৰ তিব্বত-বৰ্মাসকলৰ পৰিয়ালৰ। এণ্ডলোকৰ বংশধৰসকল অসমৰ বিভিন্ন অঞ্চলত সিঁচৰতি হৈ আছে। মঙ্গোলীয়সকলৰ নিজা উচ্চ-ধৰণৰ কৃষ্টি আৰু সভ্যতা আছিল আৰু পিচত আৰ্য্য কৃষ্টি আৰু সভ্যতাৰ সংযোগত এই কৃষ্টিয়ে এটি বিশিষ্ট কৃষ্টি-সভ্যতাৰ ৰূপ লৈছিল। কালিকা-পুৰাণৰ মতে নৰকাসুৰে কামৰূপত আৰ্য্য বসতি স্থাপন কৰিছিল। ডাক্তৰ হ'ৰ্ণলী প্ৰমুখ্যে কেতবোৰ পণ্ডিতৰ মতে আৰ্য্যসকল ভাৰতলৈ অহাৰ আগতে আলপাইন অৰ্বেদিক আৰ্য্যসকলৰ এটা দল ইৰাণৰপৰা ভাৰতলৈ আহিছিল। মহেশ্বোদাৰোত যিবোৰ মানুহৰ মূৰৰ খোলা পোৱা গৈছে তাৰে এটি এই আলপাইন মানুহৰ। তেওঁলোকৰ এটি দল উত্তৰ-ভাৰতৰপৰা পূব-ভাৰত অৰ্থাৎ অসমলৈ আহিছিল। কোনো কোনো পণ্ডিতৰ মতে এণ্ডলোকৰ এটি দল তিব্বতেদি প্ৰাগজ্যোতিষত সোমাইছিল। কিছুমানৰ মতে উৰিয়া, বিহাৰী, বঙালী আৰু অসমীয়া ভাষাৰ জন্মদাতা এই অৰ্বেদিক আলপাইন আৰ্য্যসকল। ইৰাণ দেশত “অমুৰ” অথবা “অহুৰক” “ঈশ্বৰ” আৰু “দৈৱ” আৰু “দৈৱতাসকলক” “ঈশতান” বুলি বিশ্বাস কৰিছিল। অসমত এতিয়াও “দেও” (দৈৱ) শব্দৰ অৰ্থ “ভূত”। ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ আগ ভাগত [১২২৮-২৯ খ্ৰীঃ] টাই বা শ্বান জাতিৰ এটি ঠাল উত্তৰ বৰ্মাৰ “মাওলং” নামৰ এখন ৰাজ্যৰ পৰা চুকাফা নামৰ এজন ৰাজকোঁৱৰৰ অধীনত পূৰ্ব ফালেদি অসমলৈ আহি

সোমৰপীঠত এখন ৰাজ্য পাতে। এণ্ডবিলাকক বুৰঞ্জীত আহোম বুলি জনা যায়। আহোমসকলে অসমৰ ধৰ্ম-ভাষা, কৃষ্টি, সভ্যতা আদি আঁকোৱালি লৈ ছশ বছৰ কাল ৰাজত্ব কৰি হাড়ে-হিমজুৱে অসমীয়া হৈ গৈছে। তেনেকৈ মধ্য যুগৰ শেষৰ ফালে মুছলমানৰ অভিযানৰ লগত অহা কিছুমান মুছলমান, শিখ আৰু হিন্দুস্থানী লোক অসমতে বৈ গৈছে। তেওঁলোকো বৰ্তমান নিভাঙ্গ অসমীয়া। এইদৰে নানাজাতি-উপজাতিৰ সংমিশ্ৰণত এটি মহান অসমীয়া জাতি গঢ়ি উঠিছে আৰু এনে ধৰণৰ সংযোগ ঘটাত অসমীয়া সংস্কৃতি বিশেষভাবে উপকৃত হৈছে; সকলোৰে ভেদাভেদ পাহৰি একজাতি একপ্ৰাণ হৈ একতাৰ ডোলেৰে বান্ধ খাইছে। কিন্তু হায়! বৰ্তমানে ইয়াৰ কিছু ব্যতিক্ৰম ঘটা দেখা গৈছে। কেতবোৰ লোকে এই দেশতে উপজি, এই দেশৰ জলবায়ুত ডাঙৰ দীঘল হৈ, এই দেশতে চাকৰি অথবা বেহা-বেপাৰ কৰি জীৱন নিৰ্বাহ কৰি অসমক নিজৰ মাতৃ-ভূমি বুলি স্বীকাৰ কৰিবলৈ টান পাইছে। অকল সেয়ে নহয়, যুগ যুগ ধৰি মিলা-প্ৰীতিৰে স্নেহ-শান্তিৰে একেলগে বাস কৰি থকা আমাৰ অসমীয়া ভাই-বন্ধুসকলৰ মাজতো বিভাজনৰ সৃষ্টি কৰিবলৈ উঠি পৰি লাগিছে। ইয়াতকৈ দুখৰ বিষয় কি হ'ব পাৰে! বুৰঞ্জীৰ পুনৰাভিনয় নহবনে?

প্ৰাচীন কৃষ্টি আৰু সভ্যতা :

অসমীয়াৰ নিজা কৃষ্টি, ঐতিহ্য, চিন্তাধাৰা আৰু ভাষা আছে। প্ৰত্নতত্ত্বৰ সমলৰ যোগেদি এই বিষয়ে কিমানখিনি জানিবলৈ সক্ষম হৈছোঁ তাৰে চমু আভাস মাত্ৰ আপোনালোকৰ আগত ডাঙি ধৰিছোঁ।

গুহা, গুহামানৱ আৰু প্ৰস্তৰ যুগৰ আহিলা-পাতি :—

কিছুদিন আগলৈকে অসমত নাইবা অসমৰ আশে-পাশে আদি-প্ৰস্তৰ যুগৰ অস্ত্ৰ-পাতি (Palaeolithic tools) আৱিষ্কৃত হোৱা নাছিল। অলপতে মণিপুৰৰ উখল মহকুমাৰ খাংখুই নামে ঠাইত এটি গুহাৰ ভিতৰত কেতবোৰ আদি-প্ৰস্তৰ যুগৰ অস্ত্ৰ আৰু অন্যান্য সামগ্ৰী পোৱা গৈছে।

অসমৰ কাৰণে এইটো বৰ সুখৰ খবৰ। কিন্তু এই গুহাত বাস কৰা মানুহৰ মূৰৰ ধোলা অথবা জকা আদি একোৱেই পোৱা হোৱা নাই। গতিকে এই আহিলাপ-পাতিবোৰ কি ধৰণৰ মানুহে ব্যৱহাৰ কৰিছিল তাক সঠিককৈ কোৱা টান। খাচীয়া-জয়ন্তীয়া পাহাৰৰ চেৰাপুঞ্জী আৰু চিন্দাইত, মিকিৰ পাহাৰ আৰু উত্তৰ-কাছাৰত কেইটিমান গুহা আছে আৰু সেইবোৰৰ গাত সামান্য ধৰণৰ চিত্ৰাঙ্কণো আছে। মিলচ্ চাহাবে লোক-শ্ৰুতিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰি এঠাইত লিখিছে যে কোনোবা এজন কছাৰী বজাই হেনো হাক্লুঙৰ ওচৰৰ এটি গুহাত প্ৰাগ্-ঐতিহাসিক নেগ্ৰিটো জাতিৰ লোকৰ কিছুমান সামগ্ৰী বন্ধ কৰি ৰাখিছিল। উৰুলা-গ্ৰাহাম নামে এজনী পণ্ডিতে লিখিছে যে কাছাৰৰ বাৰাইল অঞ্চলটোত হেনো চিয়েমী নামে এটি জাতিৰ গুহা, দুৰ্গ আৰু গাওঁ ভৰি আছিল। কিন্তু এই কথাৰ সত্যতা প্ৰমাণ কৰিবলৈ এইবোৰ গুহা বাহিৰ হোৱা নাই অথবা বাহিৰ হৈছে যদিও সেইবোৰত কোনো ধৰণৰ সামগ্ৰী পোৱা হোৱা নাই। এতিয়ালৈকে অসম, মেঘালয়, আৰু নগালেণ্ডৰ ভিন্ ভিন্ ঠাইত ভিন্ ভিন্ ধৰণৰ নৱ-প্ৰস্তৰ যুগৰ আহিলা-পাতি পোৱা হৈছে আৰু এইবোৰৰ বেচি ভাগেই হঠাৎ মাটিৰ ওপৰত অথবা মাটিৰ উপৰি ভাগৰ অলপ তলতে পোৱা। দৰঙৰ বিশ্বনাথ আৰু কাছাৰৰ খানাপাৰাত দুই ধৰণৰ কান্ধ থকা (Shouldered) শিলৰ অস্ত্ৰ পোৱা গৈছে। এইবোৰৰ লগত ব্ৰহ্মদেশৰ শিলৰ লগত মিল দেখা যায়। খাচীয়া পাহাৰতো এবিধ কান্ধ থকা শিলৰ অস্ত্ৰ পোৱা গৈছে। কক্‌বাৰ্গ চাহাবৰ মতে এইবোৰৰ লগত য়ুনাৰ কল-পতীয়া বঙৰ কান্ধ থকা শিলৰ অস্ত্ৰৰ লগত মিল আছে। নগা পাহাৰৰ কিছুমান অস্ত্ৰৰ লগত মালয়, ছোটনাগপুৰ আৰু ইৰাৱতী উপত্যকাৰ অস্ত্ৰৰ লগত মিল আছে। ইয়াৰ পৰা অনুমান হয় যে মন্থেমাৰ সকলৰ এটি ঠাল নগাপাহাৰেদি আহিছিল। হাৰ্টন চাহাবে লিখিছে যে ইৰাৱতী উপত্যকাৰ কান্ধ থকা অস্ত্ৰৰ নিচিনা অস্ত্ৰ নগাপাহাৰ আৰু উত্তৰ কাছাৰতো পোৱা গৈছে। বিশ্বনাথত পোৱা হাতুৰীৰ নিচিনা অস্ত্ৰ অসমত বিৰল। ব্ৰাউন চাহাবৰ মতে এনেধৰণৰ অস্ত্ৰ অকল দক্ষিণ ভাৰত আৰু ভাৰতৰ উত্তৰ-পশ্চিম সীমান্ততহে পোৱা যায়। সদীয়া, ডিব্ৰুগড় আৰু নুনমাটি (গুৱাহাটীৰ) অঞ্চলতো দুই চাৰিটা নৱ-প্ৰস্তৰ যুগৰ শিলৰ অস্ত্ৰ পোৱা

গৈছে। গুৱাহাটী আৰু ডিব্ৰুগড় বিশ্ববিদ্যালয়ৰ নৃত্ব বিভাগে মাজে-সময়ে অসমৰ বিভিন্ন ঠাইত অনুসন্ধান কাৰ্য্য চলাই আছে আৰু তাৰ ফলত গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ নৃত্ব বিভাগে দুই চাৰি বছৰ আগতে উত্তৰ কাছাৰৰ দাওজালি হাৰ্দিং আৰু গাৰোপাহাৰৰ খেত্ৰোগ্‌গৰি নামে ঠাইত কিছুমান নৱপ্ৰস্তৰ যুগৰ আহিলা-পাতি উদ্ধাৰ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। মণিপুৰৰ আদি প্ৰস্তৰ যুগৰ আহিলা-পাতিৰ সন্ধকে পৰীক্ষানিৰীক্ষা চলি আছে। নৱপ্ৰস্তৰ যুগৰ আহিলা-পাতিৰ লগত যে ব্ৰহ্মদেশ, মালয়, মধ্যভাৰত, দক্ষিণ ভাৰত আৰু উত্তৰ পশ্চিম ভাৰতৰ অস্ত্ৰপাতিৰ লগত মিল আছে সেই কথা আগতে কোৱা হৈছে।

স্থাপত্য শিল্প :

সঘনে হোৱা প্ৰবল ভূইকঁপ, বাৰিষাৰ ধবস্ৰোতা নদী-নলাৰ সাগৰ সদৃশ ঢল, লহপহীয়া হাবি-বননি ইত্যাদি আৰু নানা প্ৰাকৃতিক দুৰ্যোগে অসমৰ প্ৰাচীন স্থাপত্য, ভাস্কৰ্য্য আদিৰ নিদৰ্শনবোৰৰ অশেষ ক্ষতি কৰিছে। কিছুমান মঠ-মন্দিৰ ধ্বংস হৈ শুপাকাৰ অৱস্থাত পৰি আছে, কিছুমান মাটিৰ তলত পোত গৈছে আৰু কিছুমান হয়তো নদীৰ বুকুত লীন গৈছে। গতিকে অখণ্ডভাৱে সম্পূৰ্ণ অৱস্থাত প্ৰাচীন মন্দিৰ অসমত দেখিবলৈ পোৱা নাযায়। নগাওঁ জিলাৰ হোজাইৰ ওচৰৰ যোগীজান, তেজপুৰৰ বামুণী পাহাৰ, গোলাঘাট মহকুমাৰ হুমলিগড়ৰ ওচৰৰ দেওপৰ্বত, মঙ্গলদৈ মহকুমাৰ মাজুলী চাহ বাগিছাৰ ওচৰৰ যোৰপুখুৰীৰ কাষত শুপা-কাৰ হৈ পৰি থকা ধ্বংসাৱশেষবোৰে অসমৰ প্ৰাচীন স্থাপত্য শিল্পৰ উৎকৰ্ষতাৰ প্ৰমাণ দিয়ে। কামৰূপৰ বজাসকলৰ তামৰ ফলি আৰু হিৰেন-চাঙৰ টোকাৰ পৰা জনা যায় যে সেই সময়ত বৃহৎ আকাৰৰ মঠ-মন্দিৰ অট্টালিকা আদি নিৰ্মিত হৈছিল। প্ৰাচীন কামৰূপৰ মন্দিৰ সন্ধকে প্ৰথম উল্লেখ পোৱা যায় ৫ম শতিকাৰ উমাচল শিলালিপিত। বনমালবৰ্মা দেৱৰ (৮৩৫-৮৬৫ খৃঃ) তেজপুৰৰ তামৰ ফলিত পোৱা যায় যে হিমালয়ৰ সদৃশ পুৰণি ভগ্ন হটকাশলীন শিলৰ মন্দিৰটো তেওঁ পুনৰ নিৰ্মাণ কৰাইছিল। তৃতীয় বলবৰ্মণৰ নগাওঁৰ তামৰ ফলিৰ মতে বনমাল বৰ্মণে কেইবাটাও কোঠালী থকা এটি প্ৰকাণ্ড প্ৰাসাদ সজাইছিল যাৰ সমতুল্য

পৃথিবীত নাছিল। এই প্ৰাসাদটো কাককাৰ্য্য খচিত কৰাৰ উপৰিও বিতোপন চিত্ৰেৰে সুশোভিত কৰা হৈছিল। ইন্দ্ৰপালৰ গুৱাহাটী তামৰ ফলিত লিখা আছে যে তেওঁৰ পূৰ্ববৰ্ত্তী বত্ৰপালদেৱে শত্ৰু দেৱতাৰ উদ্দেশ্যে এটি শুভ বৎসৰ মন্দিৰ সাজিছিল। বত্ৰপালৰ বড়গাওঁ তামৰ ফলিত দুৰ্জয় নগৰৰ সুন্দৰ বিবৰণ পোৱা যায়। এই নগৰ গুৱাহাটীৰ ওচৰতে কোনোবা ঠাইত আছিল। এই ঠাইত কেইবাটাও অট্টালিকা আছিল, কৈলাসৰ নিচিনাকৈ এই ঠাইৰ মন্দিৰত শিৱই বাস কৰিছিল। হেজাৰ হেজাৰ মন্দিৰৰ চুড়াই (শিখৰ) সূৰ্য্য দেৱতাক ঢাকি পেলাইছিল। গোপালদেৱৰ গছতল তাম্ৰশাসনত প্ৰাগজ্যোতিষপুৰৰ স্থাপত্য, শিল্পৰ উৎকৰ্ষতাই অমৰ্য্য-বতীকো চেৰ পেলাইছিল বুলিছে। হিৰেনচাণ্ডৰ বিবৰণী মতে কামৰূপত শই শই দেৱ মন্দিৰ আছিল বুলি কোৱা হৈছে। কিন্তু ভাবিলে আচৰিত লাগে ইমানবোৰ মঠ, মন্দিৰ, প্ৰাসাদ আদি ক'লৈ গ'ল? তেজপুৰৰ ওচৰৰ দ'পৰ্ৱতীয়া গাওঁত থকা শিলৰ চৌকাঠ খনিৰ পৰা বৃজা যায় যে মে-৬ষ্ঠ শতিকাত সেই ঠাইত এটি শিৱ মন্দিৰ আছিল। বামুণী পাহাৰৰ ধ্বংসাৱশেষ বোৰৰ পৰা অনুমান কৰা যায় যে সেই ঠাইত কেইবাটাও মন্দিৰ আছিল। তেজপুৰ চহৰত আগৰ কাছাৰী-ঘৰ সাজেঁতে মন্দিৰৰ ভালেমান ধ্বংসাৱশেষ পোৱা গৈছিল। সেইবোৰৰ কিছুমান, ওচৰতে থকা গীৰ্জাৰ চৌহদৰ ভিতৰত আৰু কিছুমান ক'ল পাৰ্কত ৰখা হৈছিল। গীৰ্জা চৌহদৰ ভিতৰত থকাবোৰৰ দুই চাৰিটা বাহিৰে বাকীবোৰ অসম ৰাজ্যিক পুৰাতত্ত্ব বিভাগে ক'লপাৰ্কলৈ নি সংৰক্ষণ কৰি ৰাখিছে। এই ধ্বংসাৱশেষ বোৰৰ পৰা ৰাখাল দাস ব্যানাজ্জীয়ে অনুমান কৰে যে সেই ঠাইত এটি প্ৰকাণ্ড সূৰ্য্য মন্দিৰ আছিল যাৰ শিখৰটো অন্ততঃ ১০০ ফুট ওখ আছিল। কণকলাল বৰুৱা-দেৱে অনুমান কৰে যে কাছাৰী ঘৰৰ চৌহদত থকা শিলাখণ্ডবোৰৰ মাজত নৱম শতিকাত বনমাল বৰ্মাদেৱে সজোৱা ৰাজ অট্টালিকাৰ ভগ্নাৱশেষ-বোৰো থাকিব পাৰে। সম্পূৰ্ণ মন্দিৰ নেথাকিলেও কামাখ্যা পাহাৰৰ পশ্চিমফালে থকা এচটা প্ৰকাণ্ড শিলত কটা মন্দিৰৰ চিত্ৰ আৰু দুই এখন শিলৰ চৌকাঠত কটা মন্দিৰৰ নমুনাৰ পৰা প্ৰাচীন কামৰূপৰ মন্দিৰৰ আকৃতি কেনেকুৱা আছিল সেইটো অনুমান কৰা যায়। কামাখ্যাৰ মূল মন্দিৰ, হাজোৰ মাধৱ আৰু কেদাৰ, শিংৰি আৰু নেঘেৰিটিং আদি মন্দিৰত পুৰণি

শিলৰ মন্দিৰৰ শিল খটোৱা দেখা যায়। চাংসাৰীৰ ওচৰৰ প্ৰাচীন কামৰূপৰ বিখ্যাত শিলশাকোঁৰ আঠচুকীয়া খুটা আৰু বহল চটাবোৰ এতিয়াও বৰপেটা সত্ৰত দেখিবলৈ পোৱা যায়। সেই সময়ৰ গুহাৰ নিদৰ্শন যোগী-ঘোপাৰ পাহাৰত আছে।

আহোম, কোচ আৰু কছাৰী স্থাপত্য : হিন্দু ধৰ্মৰ প্ৰাধান্য—

বুৰঞ্জী মতে স্বৰ্গদেৱ চুড়াংফা, বামুণী কোঁৱৰ ৰজাই ১৪১৬ খ্ৰীষ্টাব্দত চাঙত পোনপ্ৰথমে লক্ষ্মীনাৰায়ণ শালগ্ৰামৰ পূজাৰ প্ৰচলন কৰে। চুহুংমুঙে ১৪২৭ খ্ৰীষ্টাব্দত হিন্দুধৰ্ম ৰাজ ধৰ্ম কৰি স্বৰ্গনাৰায়ণ উপাধি লয় আৰু শকাব্দ আৰম্ভ কৰে। তেখেতেই পোনপ্ৰথমে দেবৰগ্ৰামৰ দৌল নিৰ্মাণ কৰাই তাত হিন্দুমতে পূজা-সেৱা চলাই থাকিবৰ নিয়ম কৰে। চুতান্না স্বৰ্গদেৱে পোনপ্ৰথমে প্ৰকাশে হিন্দুধৰ্মত দীক্ষিত হৈ জয়ধ্বজসিংহ নাম লয়। এইজনা ৰজাই ডাঙৰ ডাঙৰ পুখুৰী আৰু তাৰ পাৰত দৌল-দেৱালয় আদি নিৰ্মাণ কৰায় আৰু অনেক সত্ৰ স্থাপন কৰে। আমাৰ বোধেৰে ওপৰত উল্লিখিত দৌল দেৱালয় বোৰ কাঠেৰে নিৰ্মিত আছিল; কিয়নো জয়ধ্বজ সিংহৰ ৰাজত্বকালত মিৰজুমলাৰ লগত অহা চিহাবুদ্দিন তালিছৰ বিবৰণীত শিলৰ অথবা ইটাৰ মন্দিৰৰ কোনো উল্লেখ পোৱা নেযায়, সেই সময়ৰ গড়গাওঁ নগৰ আৰু কাঠৰ ৰাজ কাৰেঙৰ বিস্তৃত বিবৰণ হে পোৱা যায়। তেখেতে লিখিছিল “ৰাজকাৰেঙৰ শিল্প নৈপুণ্য আৰু সৌন্দৰ্য্য বৰ্ণনাতে। এনেকুৱা সুন্দৰ কাককাৰ্য্যখচিত কাঠৰ ঘৰ সম্ভৱতঃ পৃথিবীৰ কোনো ঠাইতে সজা হোৱা নাই” ইত্যাদি। ইটাৰ মন্দিৰ, কাৰেং আদি দৰাচলতে তুংখুদীয়া কৈদৰ ৰাজত্ব কালৰ পৰাহে আৰম্ভ হয়। স্বৰ্গদেৱ গদাধৰ সিংহই পোনপ্ৰথমে উমানন্দ আৰু বিশ্বনাথৰ ইটাৰ মন্দিৰ সজায়। তেওঁৰ পুতেক কদ্রসিংহই ৰংপুৰত ৰাজধানী পাতি তাত এখন বিতোপন নগৰ সজায়। এইজনা অসমৰ চাহজাহানৰ কীৰ্ত্তিচিহ্নৰ ভিতৰত জয়দৌল, জয়সাগৰৰ ৰজনাথৰ দ'ল, ফাকুৱা দ'ল, এচটা শিলেৰে সজোৱা নামদাঙৰ শিলৰ সাকোঁ উল্লেখযোগ্য। শিৱসাগৰৰ বিখ্যাত পুখুৰীটো আৰু তাৰ পাৰত থকা শিৱদ'ল, দেৱীদ'ল আৰু বিষ্ণুদল স্বৰ্গদেৱ শিৱসিংহৰ মহিষী অম্বিকা বা মদাম্বিকাই সজোৱায়। সেইদৰে এইজনা ৰজাৰ প্ৰিয়তমা পত্নী বৰৰজা

কুলেশ্বৰী বা প্ৰমথেশ্বৰীয়ে গোৰী সাগৰৰ দ'ল আৰু পুখুৰী সজোৱায়। প্ৰমথসিংহ আৰু বাজেশ্বৰ সিংহৰ ৰাজত্বকালত অসমৰ ভালেমান ঠাইত দ'ল দেৱালয় নিৰ্মিত হৈছিল। বংপুৰৰ বংঘৰ প্ৰমথ সিংহৰ আৰু গড়গাওঁৰ আৰু বংপুৰৰ কাৰ্বেঘৰ বাজেশ্বৰসিংহৰ কীৰ্ত্তি চিহ্ন। আহোম যুগৰ মন্দিৰবোৰৰ বিশেষত্ব এই যে ইয়াৰ শিখৰবোৰ প্ৰায় গম্বুজ আকাৰৰ, কিছুমানৰ শিখৰত শিৰ কটা আৰু কিছুমানত জ্যামিতিৰ নক্সা কটা। কিছুমানৰ উপৰিভাগ হাতীৰ পিঠিৰ নিচিনা আৰু তাৰ ওপৰত এটি সৰু গম্বুজ। মন্দিৰৰ জজ্বাভাগত নানা দেৱ-দেৱীৰ মূৰ্ত্তি খুৱাই দিয়া হৈছে। এই মূৰ্ত্তিবোৰৰ কিছুমান শিল আৰু ইটাত কটা আৰু কিছুমান কঢ়ালেৰে সজোৱা।

কোচ স্থাপত্য :—

কামাখ্যাৰ মূল মন্দিৰ আৰু হাজোৰ হুগ্ৰীৰ মাধৱ মন্দিৰৰ বাহিৰে কোচ ৰজাসকলে নিৰ্মাণ কৰা সম্পূৰ্ণ মন্দিৰ দেখিবলৈ পোৱা নেযায়। কামাখ্যা মন্দিৰটো মহাৰাজ নৰনাৰায়ণে ১৫৬৫ খৃষ্টাব্দত সজোৱাইছিল। এই মন্দিৰৰ গঠন প্ৰণালী আহোম যুগৰ মন্দিৰৰ লগত কিছু অমিল দেখা যায়। মন্দিৰৰ লগতে থকা নাট মন্দিৰো ইটোৰে সজোৱা ইয়াৰ কেউপিনে বেৰ থকা অসমীয়া খেৰী ঘৰৰ আকৃতিৰ। মন্দিৰত মূল শিখৰৰ বাহিৰেও মণ্ডপৰ ওপৰত সৰু ডাঙৰ কেবাটিও শিখৰ আছে। অসমৰ ভিতৰত ইটাৰ মন্দিৰৰ ভিতৰত এইটোৱেই প্ৰাচীনতম। বৰুদেৱে হাজোৰ মন্দিৰটো পুনৰনিৰ্মাণ কৰায়। এই মন্দিৰৰ আকৃতি অসমৰ কোনো মন্দিৰৰ লগতে নিমিলে। কামাখ্যা আৰু হাজোৰ মাধৱ মন্দিৰৰ অধিষ্ঠানত আগৰ মন্দিৰৰ শিলৰ ভগ্নাৱশেষ ব্যৱহাৰ কৰা দেখা যায়। কামাখ্যাৰ পশ্চিমফালে নৰনাৰায়ণে সজোৱা শিলৰ তোৰণ খনি মন কবিব লগীয়া। তোৰণৰ ওপৰত দুইফালে দুটা সিংহ ঠিয় হৈ আছে আৰু তোৰণৰ গাটো পছমৰ চক্ৰেৰে সূশোভিত কৰা হৈছে। ইয়াতে এটি কথা কোৱা উচিত হ'ব যে অসমৰ মন্দিৰবোৰ ভাৰতৰ মন্দিৰৰ প্ৰধান তিনি বিধৰ :—(১) নাগৰ (২) ৱেসৰ (৩) দ্ৰাবিড় কোনো বিধৰ ভিতৰতে নপৰে। কোনোৰ মতে কামাখ্যা মন্দিৰৰ শিখৰটো “নাগৰ” আৰু “ৱেসৰ” সংমিশ্ৰণ।

কছাৰী স্থাপত্য :—

আহোম বুৰঞ্জীৰপৰা জনা যায় আহোমসকল সোঁমাৰ পীঠত প্ৰৱেশ কৰাৰ সময়ত ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ দক্ষিণ পাৰে দিখৌৰ পৰা কঙলৈকে এই অঞ্চলটো কছাৰী ৰাজ্য আছিল আৰু ইয়াৰ ৰাজধানী আছিল ডিমাপুৰ। ডিমাপুৰত থকা কাৰুকাৰ্য্য খচিত শিলৰ স্তম্ভবোৰ সেই সময়ৰ কছাৰী স্থাপত্যৰ এটি সুন্দৰ নিদৰ্শন। এইবোৰ স্থতিস্তম্ভ বুলি অনুমান হয়।

১৫৩৬ খৃষ্টাব্দত স্বৰ্গদেৱ চুহুংমুঙৰ ৰাজত্ব কালত আহোমসকলে ডিমাপুৰ আক্ৰমণ কৰিলত কছাৰীসকলে ডিমাপুৰ এৰি কাছাৰ জিলাৰ মাইবং নামে ঠাইত নতুনকৈ ৰাজধানী পাতে। এটি প্ৰকাণ্ড শিলৰ পৰা কাটি উলিওৱা মাইবঙৰ ৰণচণ্ডীৰ (মহামায়া দুৰ্গা) মন্দিৰটো ষষ্ঠ শতিকাৰ কছাৰীসকলৰ আন এটি সুন্দৰ নিদৰ্শন। এটি শিলৰ পৰা কাটি উলিওৱা মন্দিৰ মহাৰলীপুৰমৰ বাহিৰে ভাৰতৰ আন ঠাইত বিৰল। ৰুদ্ৰসিংহৰ সময়ত আহোম সৈন্যসকলে ১৭০৬ খৃষ্টাব্দত মাইবং আক্ৰমণ কৰাত তেতিয়াৰ কছাৰী ৰজা তাত্ৰধ্বজ খাচপুৰলৈ পলাই যায়। গতিকে দেখা গ'ল যে অসমৰ পৰা যোৱা কছাৰী সকলৰ নাতিপুতিসকল আজি কাছাৰৰ অধিবাসী। ৰণচণ্ডীৰ মন্দিৰ আৰু স্নান মন্দিৰ সেই সময়ৰ আন দুটি কছাৰী স্থাপত্যৰ নিদৰ্শন। মাইবং আৰু খাচপুৰৰ ৰণচণ্ডীৰ মন্দিৰ ইটাৰ যদিও ইয়াৰ ওপৰৰ ভাগ অসমীয়া ঘৰৰ নিচিনা ঢচলীয়া। স্থান মন্দিৰৰ ওপৰত সৰু এটি গম্বুজ আছে।

নৱ-বৈষ্ণৱ সত্ৰ আৰু স্থাপত্য :—

অসমৰ সত্ৰবোৰৰ নামঘৰ অথবা কীৰ্ত্তন ঘৰবোৰ কাঠেৰে নিৰ্মিত ; কেতবোৰৰ চাল টিনৰ আৰু কেতবোৰৰ খেৰৰ। নামঘৰ, মণিকুট (ভাজঘৰ) হাটী আৰু বাটী এই চাৰিটা বস্তু সত্ৰবোৰৰ বিশেষত্ব। বৰপেটা, কমলাবাৰী আৰু বৰদোৱাৰ কীৰ্ত্তনঘৰৰ বেৰবোৰত কাঠত কটা চিত্ৰ খুৱাই দিয়া আছে। ৰামায়ণ, মহাভাৰত, ভাগৱত আদিৰ ঘটনাবোৰ এই চিত্ৰৰ বিষয় বস্তু। চিত্ৰবোৰ ৰং কৰা। সত্ৰবোৰক কেন্দ্ৰ কৰি সত্ৰীয়া শিল্প গঢ়ি উঠিছিল। গুৰু-আসন, শৰাই আদি সত্ৰীয়া শিল্পৰ সুন্দৰ নিদৰ্শন। দুখৰ বিষয় বৰপেটা, মাজুলী, তিতাবৰ আদিৰ ওচৰৰ সত্ৰবোৰত এনে ধৰণৰ উন্নত শিল্প লোপ পাই আহিছে। চৰকাৰে এইবোৰৰ পুনৰ উদ্ধাৰৰ ব্যৱস্থা কৰিবনে ?

ভাস্কৰ্য্য

তেজপুৰৰ ওচৰৰ দ পৰ্বতীয়া গাওঁৰ চৌকাঠত থকা মূৰ্ত্তি-ভাস্কৰ্য্যই অসমৰ ভিতৰত উৎকৃষ্ট আৰু প্ৰাচীনতম। ইয়াৰ সময় ৫ম-৬ষ্ঠ শতিকা, কাৰণ দেওঘৰ নাচনা কথাৰ আদি গুপ্ত যুগৰ তোৰণৰ লগত ইয়াৰ মিল আছে। সদীয়াৰ পৰা ধুবুৰীলৈকে এই অঞ্চলটোত অসংখ্য শিলৰ মূৰ্ত্তি পোৱা গৈছে আৰু এইবোৰৰ ভিতৰত কামৰূপ, দৰং আৰু নগাঁও জিলাত তুলনামূলকভাৱে বেছি। দেৱ-দেৱীৰ মূৰ্ত্তিৰ ভিতৰত বিষ্ণু, শিৱ, হৰিহৰ, গণেশ, ইন্দ্ৰ, ব্ৰহ্মা, অগ্নি, সূৰ্য্য, কাৰ্ত্তিক, নবসিংহ, ভৈৰৱ, দ্বাপাল, দুৰ্গা, লক্ষ্মী, সবস্বতী আদি দেৱ-দেৱীৰ মূৰ্ত্তিয়েই প্ৰাধান। শিৱ-নটৰাজ, উমামহেশ্বৰ, ৰূপ বিশেষ উল্লেখযোগ্য। তেনেকৈ নৃত্যৰত গণেশ আৰু কাৰ্ত্তিকৰ মূৰ্ত্তি, যাৰ সংখ্যা ভাৰতত অতি কম, মন কৰিব লগীয়া। দেওপানীৰ বিষ্ণু আৰু হৰিহৰ মূৰ্ত্তিৰ পিঠিত থকা লিপি অসমীয়া মূৰ্ত্তি-ভাস্কৰ্য্য লিপিৰ বিশেষত্ব। অসমীয়া ভাস্কৰ্য্যৰ এটি নিজা শৈলী আছিল। ইয়াক কামৰূপী শৈলী বুলি কব পাৰি। সম্ভৱতঃ তেৰ শতিকাৰ পৰা দেশত নানা যুদ্ধ-বিগ্ৰহ, অশান্তি আদিৰ কাৰণে প্ৰাচীন অসমীয়া ভাস্কৰ্য্য-শিল্প লোপ পাইছিল। ১৬-১৭ শতিকাত যদিও কিছুমান খনিকৰে ইয়াৰ পুনৰ উদ্ধাৰৰ চেষ্টা কৰিছিল সেই কামত তেওঁলোকে আগৰ দৰে নিপুণতা দেখুৱাব নোৱাৰিলে। সেই যুগৰ ভাস্কৰ্য্যৰ নিদৰ্শন অহোম যুগৰ মন্দিৰৰ গাত দেখা যায়।

প্ৰাচীন কামৰূপৰ মূৰ্ত্তিবোৰৰ পৰা সহজে অনুমান কৰিব পৰা যায় যে সেই সময়ত অসমত বিষ্ণু, শিৱ আৰু দুৰ্গা পূজাৰ প্ৰচলন বৰ বেচি আছিল আৰু ঠায়ে ঠায়ে সূৰ্য্য আৰু হৰিহৰৰো পূজাৰ প্ৰচলন আছিল। প্ৰায়বোৰ কামৰূপৰ বজাৰ তামৰ ফলিত শিৱক স্তুতি কৰি আৰম্ভ কৰা দেখা যায় সেয়ে পদ্মনাথ বিজ্ঞাবিনোদে শিৱক কামৰূপ বজা সকলৰ ইষ্ট দেৱতা বুলি লিখিছে। অসমত বুদ্ধৰ কোনো মূৰ্ত্তি আবিষ্কাৰ হোৱা নাই। কোনোৱে দুই চাৰিটা মূৰ্ত্তি বুদ্ধ অথবা বুদ্ধ সপ্তকীয় বুলি কব খোজে। হাজোৰ মাধৱ-দেৱালয়ৰ হয়গ্ৰীৱ মাধৱৰ মূৰ্ত্তিটো কিছুমানে মহামুনি অথাৎ বুদ্ধৰ মূৰ্ত্তি বুলি ভাবে। এইবোৰ সন্দেহজনক। উজান বজাৰৰ এজন ভদ্ৰলোকৰ ঘৰত এটি তিব্বতী বুদ্ধৰ মূৰ্ত্তিহে আছে।

কামৰূপ জিলাৰ অন্তৰ্গত মদন কামদেৱৰ মন্দিৰ আৰু পিঙ্গলেশ্বৰৰ শৈৱ

মন্দিৰৰ ধ্বংসাৱশেষত প্ৰচুৰ পৰিমাণে নানা ভঙ্গীৰ, নানা বিধৰ মিথুন মূৰ্ত্তি দেখিবলৈ পোৱা যায়। পুৰীৰ জগন্নাথ মন্দিৰ আৰু খাজুৰাহোৰ মন্দিৰৰ গাত মিথুন মূৰ্ত্তি আছে। কিছুমান পণ্ডিতে কয় যে এই চিত্ৰবোৰ মঙ্গল সূচক। তেওঁলোকৰ মতে এই চিত্ৰবোৰ সৰ্ব সাধাৰণ মানুহৰ মৈথুন ক্ৰিয়া লুপুজায়, প্ৰকৃতি আৰু পুৰুষৰ হে বুজায়।

মুন্সয় ভাস্কৰ্য্য

বৰ্তমানলৈকে আবিষ্কৃত হোৱা অসমৰ মুন্সয় ভাস্কৰ্য্যৰ ভিতৰত দহ-পৰ্বতীয়া গাওঁত পোৱা ৫ম-৬ষ্ঠ শতিকাৰ বোৰেই প্ৰাচীনতম। এতিয়া এইবোৰ ক'ত আছে জনা নেযায়। ইয়াৰ এখনত দুই আঠত দুয়োখন হাত থৈ পদ্মাসনত বহি থকাৰ পুৰুষ মূৰ্ত্তি এটি দেখা যায়। ভীষ্মক নগৰৰ ভগ্নাৱশেষৰ মাজত, জয়সাগৰৰ ঘনশ্যাম দৌলৰ গাত থকা আৰু গোৱালপাৰাৰ বাঘাপাৰা আৰু ভাইটবাৰীত পোৱা ভালেমান সুন্দৰ সুন্দৰ ভাস্কৰ্য্যৰ চানেকী অসম ৰাজ্যিক সংগ্ৰহালয়ত ৰখা হৈছে। এই-বোৰৰ কিছুমান ১৬শ-১৭শ শতিকাৰ। আমবাৰীত এটি মাত্ৰ ফোঁপোলা মূৰ আৰু ভৰি নোহোৱা, নাৰীমূৰ্ত্তি পোৱা গৈছে। শৰীৰ গঠন, অঙ্গ-সজ্জা আৰু কাৰিকৰি ফালৰ পৰা ই অতুলনীয়। সেয়েহে ইয়াক 'আমবাৰী ভেনাচ' আখ্যা দিয়া হৈছে। মুন্সয় ভাস্কৰ্য্যৰ ভিতৰত জন্তু চৰাই আৰু পত্ৰাৱলী আৰু পুষ্পাৱলীও দেখা যায়। কামাখ্যাৰ ভগ্ন নন্মঠৰ মুন্সয় ভাস্কৰ্য্য অতি উৎকৃষ্ট। ৰাজ্যিক পুৰাতত্ত্ব বিভাগে এই মন্দিৰটো সংৰক্ষণ কৰিছে। এই মন্দিৰটো প্ৰায় ১০০ বছৰৰ আগতে সজোৱা হৈছিল বুলি স্থানীয় লোকে কয়।

ব্ৰঞ্জ অথবা ধাতুৰ ভাস্কৰ্য্য

অন্য প্ৰদেশৰ তুলনাত ব্ৰঞ্জ অথবা ধাতুৰ ভাস্কৰ্য্য অসমত তাকৰ হলেও যি দুই চাৰিখন ধাতুৰ মূৰ্ত্তি পোৱা হৈছে সেইবোৰৰ কাৰুকাৰ্য্য উন্নত ধৰণৰ। ৰাজ্যিক সংগ্ৰহালয়ত থকা মহিষমৰ্দ্দিনী আৰু উমানন্দ মন্দিৰত থকা বৃষবাহন মূৰ্ত্তিয়ে ভাৰতৰ ভিতৰতে উচ্চ স্থান পাব।

আজি কেইবছৰমান আগতে (১৯৬৪ খ্ৰী) গুৱাহাটীৰ নৰকাসুৰ পাহাৰৰ

দক্ষিণকালে এটি গুহাৰ ভিতৰত ছয়ত্ৰিশ বিধমান পুৰণি সামগ্ৰী হঠাৎ আবিষ্কৃত হৈছিল। এইবোৰৰ ভিতৰত বিষ্ণু, ইন্দ্ৰ, সূৰ্য্য, গণেশ আদিৰ ব্ৰঞ্জৰ মূৰ্তি আৰু এটি শিলৰ মনসা মূৰ্তিয়ে অসমৰ ধাতুভাস্কৰ্য্য শিল্পৰ ভঁড়াল চহকী কৰিছে। ব্ৰোঞ্জৰ এই মূৰ্তিবোৰৰ বিশেষত্ব এইয়ে প্ৰায়বোৰ মূৰ্তিয়েই সাঁচত মৰা। ইমানবোৰ বিভিন্ন দেৱ-দেৱীৰ মূৰ্তি কেনেকৈ একে ঠাইতে থাকিব পাৰে এইটো চিন্তা কৰিব লগীয়া বিষয়। ইয়াৰ লগতে থকা দুটি ঘণ্টা আৰু এটি শজাই প্ৰমাণ কৰে যে এই মূৰ্তিবোৰৰ একালত পূজা পাৰ্ৱণ হৈছিল আৰু বিশেষ কাৰণবশতঃ কোনোবাই হয়তো সেইবোৰ একে ঠাইতে লুকাই থয়। এই অমূল্য সম্পদখিনি কাহিলীপাৰাৰ ওচৰৰ ওদালবাক্ৰা গাঁৱৰ শ্ৰীসূৰ্য্যকান্ত ৰাভাৰ ঘৰত অনাদৃত অৱহেলিত আৰু অৱক্ষিত অৱস্থাত পৰি আছে। ৰাজ্যিক সংগ্ৰহালয়ৰ কৰ্তৃপক্ষই বহুবকমে চেষ্টা কৰিও এই অমূল্য সম্পদৰাশি সংগ্ৰহ কৰিব নোৱাৰিলে। অসম চৰকাৰো এই বিষয়ত কিছু উদাসীন দেখা যায়।

অলপতে গুৱাহাটীৰ আমবাৰীত আবিষ্কৃত হোৱা সুন্দৰ সুন্দৰ শিলৰ মূৰ্তিৰাজিয়ে অসমত তথা গোটেই ভাৰততে এটি চাঞ্চল্যৰ সৃষ্টি কৰিছে। এই মূৰ্তিসমূহৰ ভিতৰত ভিন ভিন ৰূপত বিষ্ণু, ছুৰ্গা, সূৰ্য্য, অগ্নি, গন্ধা, যমুনা, নটৰাজ আৰু কেবাজনো ঋষি-মুনিৰ মূৰ্তি দেখা যায়। ইয়াৰ উপৰিও সৰু-বৰ কেইবাটাও শিৱলিঙ্গ, যোনিপীঠ আৰু বৃষভৰ মূৰ্তি লগতে পোৱা গৈছে। দুটি বিষ্ণু মূৰ্তিৰ তলৰ ফালে দ্বাদশ শতিকাৰ লিপিৰে এটি “বামন” আৰু আনটি “মাধব” লিখা আছে। সেইদৰে এটি মুনিৰ তলৰ ফালে “অত্ৰেয়” লিখা আছে। দশভুজ নটৰাজৰ শিলৰ মূৰ্তি ভাৰতত তাকৰ, আমবাৰীত পোৱা নটৰাজৰ প্ৰকাণ্ড মূৰ্তিখিনিয়ে এনে ধৰণৰ ভঁড়াল বাককৈয়ে চহকী কৰিছে আৰু অসমৰ ভাস্কৰ্য্য শিল্পৰ গোঁৱৰ বঢ়াইছে। ইমানবোৰ দেৱ-দেৱী, ঋষিৰ মূৰ্তি, শিৱ লিঙ্গ, যোনিপীঠ আদি একেলগে থকাৰ কাৰণটো কোৱা টান। মূন্ময় ভগ্ন নাৰী মূৰ্তিৰ বিষয়ে আগতে আলোচনা কৰা হৈছে। মূৰ্তিৰ গাত থকা দ্বাদশ শতাব্দীৰ লিপিৰ পৰা এইবোৰ দ্বাদশ শতিকাৰ আগৰ নহয় যেন লাগে।

লিপি :—

লিপি বুৰঞ্জী গঠনৰ প্ৰধান সমল। প্ৰাচীন কামৰূপৰ চতুৰ্থ শতিকাৰ পৰা দ্বাদশ-ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ বুৰঞ্জী গঠনত বিশেষকৈ শিলালিপি, তাম্ৰলিপি, মাটিৰ মোহৰৰ ওপৰতে নিৰ্ভৰ কৰিবলগীয়া হৈছে। আহোম যুগৰ বুৰঞ্জী গঠনতো, আহোম সকলে লিখি থৈ যোৱা আহোম আৰু অসমীয়া ভাষাৰ ধাৰাবাহিক বুৰঞ্জীৰ বাহিৰে, তাম্ৰলিপি, শিলালিপি, মুদ্ৰালিপিৰ ওপৰত ভালেখিনি নিৰ্ভৰ কৰিবলগীয়া হৈছে। মহামহোপাধ্যায় পণ্ডিত পদ্মনাথ বিজ্ঞাবিনোদ মহোদয়ে তেতিয়ালৈকে আবিষ্কৃত হোৱা প্ৰাচীন কামৰূপ সম্বন্ধীয় সকলোবোৰ সংস্কৃতিমূলক লিপি সঙ্কলন আৰু সেইবোৰৰ বঙালী অনুবাদ কৰি তেখেতৰ বহুমূলীয়া গ্ৰন্থ “কামৰূপ শাসনাৱলীত” ১৯৩৩ খৃষ্টাব্দতে প্ৰকাশ কৰিছে। তেখেতৰ এই মহান অৱদানৰ কাৰণে অসমৰ ৰাইজ বিশেষকৈ বুৰঞ্জী অনুৰাগী সকল তেখেতৰ ওচৰত চিৰকৃতজ্ঞ। সৌভাগ্যবশতঃ পিচত সেই যুগ সম্বন্ধীয় আকৌ কেবাখনো লিপি উদ্ধাৰ কৰা হৈছে আৰু সেইবোৰৰ যথা সময়ত পাঠোদ্ধাৰ কৰি আলোচনী পত্ৰিকাত প্ৰকাশ কৰা হৈছে। শ্ৰীপ্ৰেমধৰ চৌধুৰী দেৱে কামাখ্যাৰ স্নৰেন্দ্ৰ বৰ্ম্মাৰ উমাচল শিলালিপি, ভাস্কৰ বৰ্ম্মাৰ ডুৰি তামৰ ফলি, বনমাল বৰ্ম্মাৰ তেজপুৰ তামৰ ফলি আৰু ধৰ্মপালৰ খোনাগুখ তামৰ ফলিৰ পাঠোদ্ধাৰ কৰি এইবোৰত থকা বুৰঞ্জীৰ তথ্যবোৰ সময়ে সময়ে কেন্দ্ৰীয় পুৰাতত্ত্ব বিভাগৰ মুখপত্ৰ “Epigraphy Indica”ত প্ৰকাশ কৰিছে। এতিয়ালৈকে আবিষ্কৃত হোৱা লিপিসমূহৰ ভিতৰত প্ৰাচীনতম উমাচল শিলালিপিৰ মতে মহাৰাজাধিৰাজ স্নৰেন্দ্ৰ বৰ্ম্মাই বলভদ্ৰ স্বামীৰ কাৰণে বিষ্ণু মন্দিৰ এটি নিৰ্ম্মাণ কৰিছিল। সেইদৰে ডক্টৰ শ্ৰীপ্ৰতাপ চন্দ্ৰ চৌধুৰীয়ে গোপালদেৱৰ গছতলৰ তাম্ৰলিপি, বত্ৰপালৰ চৰতবাৰী তাম্ৰলিপি, আমবাৰীৰ সমুদ্ৰপালৰ আৰু গছতলৰ শিলালিপি আৰু দেওপানীৰ হৰিহৰ মূৰ্তিৰ (ৰাজ্যিক সংগ্ৰহালয়ৰ) লিপিৰ পাঠোদ্ধাৰ কৰি ভিন ভিন সময়ত আলোচনী আৰু পত্ৰিকাত প্ৰকাশ কৰিছে। গোপালদেৱৰ শাসনৰ মতে “লক্ষ্মী সদৃশা” ৰাণীৰ জন্ম ৰাষ্ট্ৰকূট বংশত। ৰজা বিজ়েতা আছিল। অসমীয়া ভাষা আৰু ধৰ্ম্মৰ ফালৰ পৰা আমবাৰীৰ শিলালিপি তাৎপৰ্য্যপূৰ্ণ। ইয়াত ‘সত্ৰ’ আৰু ‘হাটীৰ’ উল্লেখ মন

কবিতা লগীয়া। এইখনেই প্ৰাচীন কামৰূপী ভাষা আৰু গল্প সাহিত্যৰ প্ৰথম নিদৰ্শন।

সেয়ে হলে অসমীয়া গল্প সাহিত্যৰ বচনা কাল অন্ততঃ তেওঁ শতিকালৈকে পিচুৱাই যায়। উল্লেখযোগ্য ইয়াত থকা ‘ঈশবান চক্ৰ’ৰ অৰ্থ চৌধুৰীদেৱে ১১৫৪ শক হব বুলি ভাবে আৰু সেয়ে হলে সমুদ্ৰ পালৰ বাজত্ৰকাল জয় পালৰ পিছত হ’ব। গোলাঘাটৰ দেৱৰায় কলেজৰ অধ্যক্ষ ডক্টৰ মোহিনী শইকীয়াই সৰু পথাৰৰ ওচৰৰ খনিকৰ গাওঁত এখনি প্ৰাচীন ভগ্ন শিলালিপি উদ্ধাৰ কৰে। ফলিত বজাৰ নাম পোৱা নেযায়। ফলি খনিৰ পাঠোদ্ধাৰ কৰি ডক্টৰ চৌধুৰী ডাঙৰীয়াই অলপতে “দৈনিক অসমত” প্ৰবন্ধ আকাৰে প্ৰকাশ কৰিছে। চৌধুৰী ডাঙৰীয়াৰ মতে লিপিতত্ত্বৰ ফালৰ পৰা ফলিৰ দাতা ভাস্কৰ বৰ্ম্মা হ’ব পাৰে। প্ৰাপ্তিস্থানৰ পৰা প্ৰমাণ হয় যে তেতিয়া কামৰূপৰ সীমা নগা পাহাৰৰ ওচৰলৈকে আছিল। বৰ স্মৃতিৰ বিষয় যে অসম চৰকাৰৰ প্ৰকাশন বিভাগে ইতিমধ্যে বিজ্ঞানবিদৰ “কামৰূপ শাসনাৱলী” গ্ৰন্থ খনি নতুনকৈ সঙ্কলন কৰিবলৈ লৈছে। এই পুথিখনিত নতুনকৈ পোৱা প্ৰাচীন কামৰূপী লিপিবোৰ সন্নিবিষ্ট কৰা হ’ব। নতুন সঙ্কলনৰ ভাৰ ডক্টৰ শ্ৰীডিবেশ্বৰ শৰ্ম্মা দেৱৰ ওপৰত ন্যস্ত কৰা হৈছে। ডক্টৰ মহেশ্বৰ নেওগ ডাঙৰীয়াই আহোম, কোচ, কছাৰী আদি বজা সকলৰ তামৰ ফলি, শিলৰ ফলি, বৰটোপ আদি লিপিবোৰ সংগ্ৰহ কৰি ইতিমধ্যে সেইবোৰ সঙ্কলন কৰি ছপাবলৈ যুগুত কৰিছে। এই দুখনি বহুমূলীয়া পুথি প্ৰকাশ পালে বুৰঞ্জী অনুবাদী আৰু ছাত্ৰসকল নথি উপকৃত হ’ব আৰু অসমৰ এখনি নতুন সৰ্ব্বাঙ্গ বুৰঞ্জী গঠনত ভালেমান নতুন তথ্যৰ সমল যোগাব পাৰিব। উল্লেখ যোগ্য যে প্ৰাচীন কামৰূপৰ লিপিবোৰৰ ভিতৰত মাত্ৰ দুখনত হে তাৰিখ দিয়া আছে, যেনে তেজপুৰৰ ওচৰত থকা হজুৰ বৰ্ম্মাৰ শিলালিপি ৫১০ গুপ্ত আৰু উত্তৰ গুৱাহাটীৰ কানাই বৰশী বোৱা লিপি ১১২৭ শক। কিছুমান তামৰ ফলিত বজাৰ বাজত্ৰ কৰাৰ বছৰটো লিখা আছে। ফাৰ্চী অথবা আৰবী ভাষাৰ শিলালিপি মাত্ৰ এতিয়ালৈকে তিনিখন হে পোৱা গৈছে, তাৰে এখন পোৱা মকাৰ মছজিদৰ গাত, এখন কামাখ্যা পাহাৰৰ শিলত কটা আৰু আনখন ৰাজ্যিক সংগ্ৰহালয়ত সংৰক্ষিত আছে।

মুদ্ৰা :—

প্ৰাচীন কামৰূপৰ কোনো বজাৰে মুদ্ৰা এতিয়ালৈকে আবিষ্কৃত হোৱা নাই যদিও প্ৰাক্ আহোম যুগৰ বজা সকলে নিজৰ নামত যে মুদ্ৰা মৰোৱা নাছিল এইটো বিশ্বাস কৰা টান। জয়পালৰ (১১০৫-১১২৫ খ্ৰীঃ) শিলিমপুৰ শাসনৰ মতে বজাই নিজৰ ওজনৰ সমান (তুলাপুৰুষ) সোণৰ উপৰিও ৯০০ সোণৰ মোহৰ প্ৰহাৰ নামে এজন ব্ৰাহ্মণক দিবলৈ খুজিছিল। গতিকে সেই বজাজনে সোণৰ মোহৰ মাৰিছিল! কুমাৰ ভাস্কৰবৰ্ম্মাৰ বন্ধু হৰ্ষবৰ্ম্মনে আৰু উভয়েৰে শত্ৰু শশাঙ্কয়ো নিজৰ নামত মুদ্ৰা মাৰিছিল। তেনেহলে পূৰ্বভাৰতৰ সম্ৰাট ভাস্কৰ বৰ্ম্মাৰ নিজৰ মুদ্ৰা নথকাতো বিশ্বাস নহয়। তেতিয়াৰ দিনত সোণ, ৰূপ আৰু তামৰ অভাৱ নাছিল। তাম গলাই খোদিত কৰা অথবা পোৰা মাটিত লিখা কৌশল তেতিয়া অবিদিত নাছিল; নিধনপুৰ, ডুবি তামৰ ফলি আৰু নলন্দাত পোৱা মাটিৰ মোহৰবোৰে তাৰ সাক্ষী দিয়ে।

এতিয়ালৈকে আবিষ্কৃত হোৱা মুদ্ৰাৰ ভিতৰত আহোম বজা চুৰ্কেংমুঙৰ ১৫৪৩ চনত মৰা ৰূপৰ আঠচুকীয়া মুদ্ৰা আৰু কোচৰজা নবনাৰায়ণৰ ১৫৫৫ চনৰ ঘূৰণীয়া মুদ্ৰাই প্ৰাচীনতম। হৰকান্ত সদৰ আমিনৰ বুৰঞ্জীত পোৱা যায় যে চুদাংফা বামুণী কোৱৰে (১৩৯৭-১৪০৭ খ্ৰীঃ) শিঙৰি ঘৰত উঠাৰ লগে লগে নিজৰ নামত মুদ্ৰা মাৰিছিল। এই কথা সন্তৰপৰ, কাৰণ এইজনা উচ্চাভিলাষী বজাই আহোম বজা সকলৰ ভিতৰত প্ৰথমে শিঙৰি ঘৰত উঠি আহোম সকলৰ মাজত পোন প্ৰথমে হিন্দু ধৰ্ম্মৰ বীজ ৰোপন কৰিছিল। গতিকে পোন প্ৰথমে মুদ্ৰা মৰাই আন এটি নতুনত্ব কৰাৰ কথা সন্তৰপৰ। আহোম বুৰঞ্জী মতে দিহিঙ্গীয়া বজাই (১৪৯৭-১৫৩৯ খ্ৰীঃ) জগন্নাথ ক্ষেত্ৰৰ বিগ্ৰহৰ কাৰণে এটি পুখুৰী খান্দিবলৈ চুজ্জাম ঘৰসন্দিৰকৈ দুশ সোণৰ মুদ্ৰা লগত দি পুৰিলৈ পঠিয়াইছিল। দিহিঙ্গীয়া বজা এজন প্ৰবল প্ৰতাপী বজা আছিল। তেওঁৰ দিনত ব্ৰাহ্মণ সকলৰ প্ৰতিপত্তি বাঢ়ে আৰু নিজেও হিন্দু মতে স্বৰ্গনাৰায়ন উপাধি গ্ৰহণ কৰে। তেনেস্থলত তেওঁ মোহৰ অথবা মুদ্ৰা মৰোৱা কথা বিশ্বাস যোগ্য। গতিকে চুৰ্কেংমুঙৰ আগৰ বজা সকলেও যে মুদ্ৰা মৰাইছিল এই কথা বিশ্বাস কৰিবৰ যথেষ্ট থল আছে। কোচবিহাৰৰ এখন বুৰঞ্জীৰ

মতে বিশ্বসিংহ সিংহাসনত উঠাৰ লগে লগে ১৪১৩ শকত (১৪৯১ খ্রীঃ) পোন প্ৰথমে কোচ মুদ্ৰা মাৰিছিল আৰু আহোম বজা চুৰ্কেংমুঙলৈ ৫০০ মুদ্ৰা আৰু পাচোটা ঘোৰা উপহাৰ পঠিয়াইছিল। মধ্য যুগৰ শেষৰ ফালে আহোম আৰু কোচ সকলৰ বাহিৰে কছাৰি, জয়ন্তীয়া আৰু মনিপুৰী এনেকি মোৰামৰীয়া বজা সকলেও মুদ্ৰা মাৰিছিল। এই মুদ্ৰাবোৰৰ বেছিভাগ ৰূপৰ, অতি কম সংখ্যক হৈ সোণৰ আছিল। ব্ৰজনাথ সিংহৰ মাত্ৰ এটি ১ পনৰ তামৰ মুদ্ৰা কলিকতাৰ মিউজিয়ামত থকা বুলি খবৰ পোৱা গৈছে।

এবছৰমান আগতে গোৱালপাৰাৰ ওচৰৰ পাগলাটেৰ্ফ মন্দিৰৰ তেনেই ওচৰতে ব্ৰহ্মপুত্ৰৰ পাৰৰ পৰা মাটি খান্দি আনি ওচৰৰ এখন বজাৰৰ ঠাইত পেলোৱাতে সেই মাটিৰ লগত কেইবাটিও সোণৰ মুদ্ৰা পোৱা গৈছিল। তাৰে বহুকেইটা আৰু চোঁটাৰ ফলত কেইবাদিনৰ পিচত মাত্ৰ চৈধ্যটাহে উদ্ধাৰ কৰিব পৰা হৈছে। সেই কেইটা বৰ্ত্তমানে ৰাজ্যিক সংগ্ৰহালয়ত ৰখা হৈছে। মুদ্ৰাৰ এফালে অৰ্পনত শিল্পীৰ হাতৰ থিয় অৱস্থাত হাতত ধনুকাড় লৈ থকা বজাৰ প্ৰতিকৃতি আৰু আনফালে সম্ভৱতঃ লক্ষ্মীৰ বহি থকা প্ৰতিকৃতি। ইয়াত কোনো আখৰ থাকিলেও পঢ়া নেযায়। এই মুদ্ৰাবোৰত পৰবৰ্ত্তী গুপ্ত মুদ্ৰাৰ ছাঁ পৰা দেখা যায়। অসমীয়া ভাস্কৰ্য্য আৰু লিপিত গুপ্ত প্ৰভাৱৰ কথা আগতে কৈ আহিছে। গতিকে এই মুদ্ৰাবোৰ প্ৰাচীন কামৰূপৰ কোনো বজাৰ বুলি ভাবিবৰ থল আছে। অসমৰ বাহিৰৰ কেইজনমান মুদ্ৰাবিদৰ মতে ৫ম, ৬ষ্ঠ শতিকাত পূৰ্ব ভাৰত অঞ্চলত এনে ধৰণৰ মুদ্ৰাৰ প্ৰচলন আছিল; এইবোৰ কোন বজাই মাৰিছিল কোৱা টান। কাৰণ তাত বজাৰ নাম গুণ একোৱেই নাই।

অন্ধ

বঙ্গদেশত ব্যৱহাৰ হোৱা বঙ্গাব্দৰ লগত ৫৯৪ খ্রীষ্টাব্দৰ পৰা আৰম্ভ হোৱা ভাস্কৰাব্দৰ আচৰিত ধৰণে মিল দেখা যায়। সেয়েহে বঙ্গাব্দটো ভাস্কৰাব্দ বুলি কিছুমান পণ্ডিতে ভাৱে আৰু যথেষ্ট যুক্তি দেখুৱাই ইয়াৰ সত্যতা প্ৰমাণ কৰিবলৈ চেষ্টা কৰিছে। আগতে কোৱা হৈছে যে ভাস্কৰ বৰ্ম্মাৰ

ৰাজ্য কুশী নদীলৈকে বিস্তৃত আছিল আৰু মধ্যবঙ্গ, উত্তৰবঙ্গ আদি অঞ্চলটো তেওঁৰ ৰাজ্যৰ অন্তৰ্ভুক্ত আছিল। অষ্টম শতিকাৰ শ্ৰীহৰ্ষবৰ্ম্মাৰ দিনলৈকে এই অঞ্চলটো কামৰূপৰ বজা সকলৰ তলতীয়া আছিল। এই কথা বঙ্গালী বুৰঞ্জীবিদ সকলেও স্বীকাৰ কৰিছে। অনুমান হয় যে ভাস্কৰ বৰ্ম্মাই ৰাজত্ব কৰাৰ লগে লগে বঙ্গদেশতো ভাস্কৰাব্দ ব্যৱহাৰ কৰা হৈছিল আৰু তেতিয়াৰ পৰা ই বঙ্গদেশত থাকি গ'ল। ত্ৰিপুরাত পোৱা তামৰ ফলিৰ জয়তুঙ্গদেৱক কনকলাল বৰুৱাই শালস্তম্ভ বুলি কব খোজে। তেওঁৰ মতে শালস্তম্ভই অৱন্তি বৰ্ম্মনক হৰুৱাই এই নাম লৈছিল। ডক্টৰ প্ৰতাপ চৌধুৰীৰ মতে শালস্তম্ভই অৱন্তি বৰ্ম্মণ। সি যিয়েই নহওক, তেওঁলোক উভয়েৰে মতে এই ফলিত থকা, আৰু ৰাধা গোবিন্দ বসাকে পঢ়া মতে ৪৪, ভাস্কৰাব্দহে। তেনেকৈ কামৰূপ পুৰাতত্ত্বত উল্লেখ কৰা অন্ধবোৰ ভাস্কৰাব্দহে। এই ভাস্কৰাব্দ কামৰূপ অন্ধ নামেও জনা যায়। কনকলাল বৰুৱাদেৱে এই বিষয়ে কামৰূপ অনুসন্ধান সমিতিৰ পত্ৰিকাত বিশদ ভাবে আলোচনা কৰিছে। আনহাতে সংস্কৃত সাঁচিপতীয়া পুথি “নীলকণ্ঠ স্তৱঃ”ত লিখা “১১২৯ নৃপ শক” ভাস্কৰাব্দ অথবা কামৰূপ অন্ধ। “সাম্বত তত্ত্বম্” নামে পুথিখনি ৪৮০ শকৰাব্দত নকল কৰা হৈছে বুলি লিখা আছে। কোৱা বাহুল্য যে শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ জন্ম ১৪৪৯ খ্রীষ্টাব্দৰ পৰা অন্ধ আৰম্ভ হৈছিল। মহাপুৰুষীয়া সত্ৰ কেইখন মানত এই অন্ধৰ এতিয়ালৈকে প্ৰচলন হৈ আছে। ভবিষ্যতলৈ অসমীয়া পঞ্জীকা আদিত বঙ্গালী চনৰ পৰিবৰ্ত্তে ভাস্কৰাব্দ আৰু শঙ্কৰাব্দ ব্যৱহাৰ কৰাটো ৰাঞ্জনীয়।

বঙ্গ, পোছাক, অনঙ্কাৰ, আদিঃ—প্ৰাচীন অসমত “ক্ষৌম,” “হুকুল” আৰু “পত্ৰোৰ্ণ” এই তিনি প্ৰকাৰ কাপোৰৰ নাম পোৱা যায়। “ক্ষৌম” কাপোৰ অতি মূল্যবান আছিল কাৰণে উৎসৱ আদিতহে ইয়াক ব্যৱহাৰ কৰিছিল। “হুকুল” কাপোৰৰ নাম বত্ৰপলৰ “বড়গাওঁ” তামৰ ফলিত উল্লেখ আছে। পদ্মনাথ বিজ্ঞাবিনোদৰ মতে ‘হুকুল’ শব্দৰ অৰ্থ “চিল্লৰ কাপোৰ”। কোঁটিল্যৰ অৰ্থশাস্ত্ৰৰ মতে কামৰূপৰ ‘হুকুল’ কাপোৰ আটাইতকৈ শ্ৰেষ্ঠ। কোনো কোনো পণ্ডিতৰ মতে ‘পত্ৰোৰ্ণ’ বৰ্ত্তমানৰ এড়ি কাপোৰ। কনকলাল বৰুৱাৰ মতে এই

কাপোৰ গছৰ ছালৰ পৰা তৈয়াৰ হোৱা সূতাৰে নিৰ্মিত। কালিকা পুৰাণত কৰ্পাশ, (কপাহী) কন্দল, (নোমাল) বন্ধ (গছৰ ছালৰ) আৰু কোষজ (বেচম) নামৰ চাৰিবিধ কাপোৰৰ নামৰ উল্লেখ পোৱা যায়। ভাস্কৰ বৰ্ম্মাই ত্ৰীহৰ্ষবৰ্দ্ধনলৈ এখন “ফোম” কাপোৰ পঠিয়াইছিল আৰু তেওঁলৈ পঠিওৱা “অভোগ” ছাতিটো “ছকুল” কাপোৰেৰে আবৃত আছিল। এইজনী বজাই হিৰেনচাঙক উপহাৰ দিয়া “হো-লা-লি” টুপিটো জতুৰ ছালেৰে নিৰ্মিত আছিল। “কোষজ” জাতীয় কাপোৰ এড়ি মুগা, আৰু পাট এতিয়াও প্ৰখ্যাত। মুগা দুই প্ৰকাৰৰ আছিল যেনে “চম্পা” আৰু “মেজাকৰী”। চম্পা মুগা শুভ্ৰ, ইয়াৰে বজা, বাণী, ৰাজ কোৱৰ আৰু পাত্ৰ মন্ত্ৰীসকলে সাজ পোছাক তৈয়াৰ কৰিছিল। মেজাকৰী মুগা উচ্চপদবী লোক সকলে ব্যৱহাৰ কৰিছিল। স্বৰ্গদেউ ৰুদ্ৰসিংহই পোন প্ৰথমে মোগলৰ পৰা বজাৰ আৰু বিঘৰা সকলৰ কাৰণে পোছাক আনিছিল। আহোম যুগত চোলাৰ ভিতৰত “বজাচোলা”, “এঙাচোলা” আৰু “বুকুচলা” প্ৰখ্যাত। উচ্চ শ্ৰেণীৰ মহিলা সকলে কিংখাপৰ মেখেলা পিন্ধিছিল। কালিকা পুৰাণত চল্লিশ বিধ অলঙ্কাৰৰ নাম পোৱা যায়। শঙ্কৰদেৱ, মাধৱদেৱ আদি বৈষ্ণৱ কবি সকলৰ ৰচনাত অসমীয়া অলঙ্কাৰৰ সুন্দৰ বৰ্ণনা দিয়া আছে। শঙ্কৰদেৱে লিখিছে—

“ককালে কিঙ্কণী বাজে চৰণ কমল মাজে
বত্ৰৰ হুপুৰ কণজুণ।”

“মুকুট কুণ্ডল শাঙ্ক সাতেসৰী হাৰ
কেয়ুৰ কঙ্কণ বদ নেপুৰ পাৰব” ॥

আগৰ দিনত সম্ভ্ৰান্ত লোকৰ জীয়াৰী, বোৱাৰী সকলে বিশেষকৈ বিয়া সৰাহত দহো আঙ্গুলিত দহোবিধ আঙঠি পিন্ধিছিল। আঙঠি কেবা প্ৰকাৰৰ আছিল যেনে :—শেনপখীয়া, গুই নেজিয়া, জেঠী নেজিয়া, পহুম কলীয়া ইত্যাদি। কাণৰ অলঙ্কাৰৰ ভিতৰত থুৰীয়া, জাংফাই কেক, কৰিয়া, মকৰকুণ্ডন, সোণা, আৰু জিনজিৰীয়েই প্ৰসিদ্ধ। জাংফাই কেবাবিধৰো আছিল যেনে :—মতা, উকা, মৌজুলীয়া আৰু সৰিয়হ ফুলীয়া। হাতীদাঁতৰ

থুৰীয়া আৰু খাৰ একালত জিয়াৰী বোৱাৰী সকলৰ আদৰৰ বস্ত্ৰ আছিল। ভাস্কৰ বৰ্ম্মাই ত্ৰীহৰ্ষলৈ হাতীদাঁতৰ কুণ্ডলো উপহাৰ পঠিয়াইছিল।

বৌদ্ধ, মুছলমান, শিখ, জৈন আদি ধৰ্ম্মাৱলম্বী লোকসকল :—

হিৰেনচাঙৰ বিবৰণিত অসমত বৌদ্ধধৰ্ম্মৰ বহুল প্ৰচলন নাছিল বুলি জনা যায়। আন হাতে ৰাজতৰঙ্গিণী মতে কামৰূপ বজাৰ জিয়াৰী কাশ্মীৰৰ ৰাণী অমৃত প্ৰভাই তেওঁৰ পিতৃভূমিৰ পৰা বৌদ্ধ পণ্ডিত শৌনপাক লৈ গৈ সূত্ৰৰ কাশ্মীৰত বৌদ্ধধৰ্ম্ম প্ৰচাৰ কৰিছিল। বজাচাৰ্যাসকলৰ কেবাজনো পণ্ডিত কামৰূপৰ লগত জড়িত আছিল। এই সকলৰ ভিতৰত নাগাৰ্জুন, মীননাথ আৰু ৰাহুল প্ৰধান। লামা তাবানাথে বুদ্ধদেৱে প্ৰাচ্যৰ এঠাইত দেহত্যাগ কৰা বুলি কৈছে। ভোটান, তিব্বত আৰু দক্ষিণ-পশ্চিম চীনৰ লামা সকলে হাজোক বুদ্ধদেৱৰ মহা পৰিনিৰ্দ্ধানৰ স্থান বুলি বিশ্বাস কৰে। কোনো কোনো পণ্ডিতে (তাৰ ভিতৰত ডক্টৰ ৱাডেল এজন) হাজোকৰ হয়গ্ৰীৱ মাধৱৰ মূৰ্ত্তিটো বুদ্ধৰ মূৰ্ত্তি বুলি কব খোজে (কাপোৰেৰে ঢাকি বোৱাৰ কাৰণে মূৰ্ত্তিটো চিনাক্ত কৰা অসুবিধা হৈছে)। কোনো কোনো পণ্ডিতৰ মতে বৌদ্ধ ধৰ্ম্মই শেষ কালত বজ্ৰযান নাইবা তান্ত্ৰিক বৌদ্ধ ধৰ্ম্ম আকাৰ লয়। “পাগ চামজন্ জেন” নামৰ পুথিৰ মতে (সবহপাদ) আছিল তত্ত্বৰ প্ৰতিস্থাপক ব্ৰাহ্মণ্য ধৰ্ম্ম আৰু বৌদ্ধৰ সানমিহলি অৱস্থাই হ’ল তত্ত্বৰ মূল। শঙ্কৰদেৱৰ সময়তো বামাচাৰী তান্ত্ৰিক বৌদ্ধধৰ্ম্মৰ প্ৰচলন প্ৰবল ভাৱে হৈছিল।

বৰ্ত্তমান প্ৰায়বোৰ জিলাতে বৌদ্ধধৰ্ম্মী লোকসকল সিচৰতিহে আছে। মেন্ধা, খাম্ভা, খামটিয়াল, চিং ফৌ, ফাকিয়াল, তুৰুং, নবা, ধামজাং আৰু আয়োতনীয়া সকল বৌদ্ধ। কামৰূপৰ দেৱানগিৰিৰ ওচৰত এখন ভূটিয়া বৌদ্ধ গাওঁ আছে। মাৰ্ঘেৰিটাৰ ওচৰত দিহিং নদীৰ পাৰত এখন গাওঁত এটি বৌদ্ধ বিহাৰ আছে। শিৱসাগৰ মহকুমাৰ চলাপথাৰ আৰু দিচাং পানীত বৌদ্ধ বিহাৰ আছে। গাৰো পাহাৰ আৰু গোৱালপাৰা জিলাতো বৌদ্ধ গাওঁ আছে।

মুছলমান আক্ৰমণৰ লগত অহা কিছুমান লোক অসমত থাকি যোৱাত এই দেশত মুছলমানৰ বসতি আৰম্ভ হয়। সপ্তদশ শতিকাৰ মুছলমান

সকলে কামৰূপ দখল কৰি হাজোত থানা পাতি হাজো, পাটিদৰং আৰু পাথৰিবাট আদিত মুছলমানৰ বসতি বঢ়ায়। ১৬ শতিকাৰ ইচলাম প্ৰচাৰক গিয়াচুদ্দিন আউলীয়াৰ পোৰামৰ্কাত এটি কবৰ আছে। পোৰামৰ্কাৰ মহজিদৰ বেৰত থকা ফাৰ্চী ভাষাৰ লিপিখনিৰ পৰা জনা যায় যে দিল্লীৰ বাদচাহ ছাহজাহানৰ ৰাজত্বকালত ১৬৫৭ খৃষ্টাব্দত হাজোৰ থানাদাৰ লুটফুল্লাই-চিৰাজীয়ে এই ঠাইত এটি মহজিদ সজায়। সেই স্থযোগতে পোৰামৰ্কাৰ আশে পাশে মুছলমানৰ বসতি হয়। ধুবুৰীৰ ওচৰৰ পানবাৰীত বঙামাটিৰ মহজিদ বুলি প্ৰসিদ্ধ মহজিদটো অসমত মোগল স্থাপত্যৰ এটি সুন্দৰ নিদৰ্শন। ১৬৮৭ খৃষ্টাব্দত বঙ্গৰ নবাব হুছেন ছাহে এই মহজিদ সজায়। গোৱালপাৰা জিলাত কেবাখনিও দৰগাহ, খানকাহ বা মাজাৰ আছে। তাৰ ভিতৰত ধুবুৰীৰ পাঁচপীৰৰ দৰগাহ প্ৰখ্যাত। (চাহ আকবৰ, চাহবাগমাৰ, চাহ শৰণ, চাহ হুফী আৰু চাহ কামাল এই কেইজন পাঁচ পীৰ আছিল) হিন্দু মুছলমান উভয় সম্প্ৰদায়ৰ লোকে ইয়াত মানস কৰিলে ফল পায় বুলি বিশ্বাস কৰে। মানিকাচৰত মিবজুমলাই সজোৱা এটি মহজিদ আছে। পাঁচপীৰৰ চাহকামালৰ লগত জড়িত খানকাহ এটি গাৰোপাহাৰত আছে। আজান ফকিৰৰ জিকিৰ গীত অসমৰ হিন্দু মুছলমান উভয়ে প্ৰিয়। আজান ফকিৰে প্ৰায় দুশ বছৰ আগতে অসমলৈ আহি “কোবাণ-ভাগৱতৰ” সামঞ্জস্য ৰাখি শ, শ, গীত ৰচনা কৰিছিল।

মুছলমান সকলে অসমত আৰম্ভৰে পৰা স্থানীয় লোকৰ লগত মিলিজুলি বাস কৰি আহিছে। ফলত দুই পক্ষৰ মাজত ধৰ্ম আৰু সাংস্কৃতিক আদান প্ৰদান হয়। অসমীয়া মন্ত্ৰ সাহিত্যত ‘নবী’, ‘বহুল’, ‘মহম্মদ’ আদি শব্দ সোমাল। চান্দসাই যৱন শ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ আৰু যৱন জয়হৰি আঠৈ মাধৱদেৱৰ ওচৰত শৰণ লৈছিল। সেয়েহে ‘ফাঠিয়া-ই-ইব্ৰিয়াত’ ছাহাবুদ্দিন টালিছে লিখি থৈ গৈছে ‘অসমৰ মুছলমানে অসমীয়াকহে ভাল পায়’। তেওঁৰ লগতে স্তৰ মিলাই আমিও কওঁ ‘অসমৰ হিন্দুৱে মুছলমানক ভালপায়’ অসমীয়াৰ মানত ‘হিন্দু মুছলমান এজন আইব সন্তান, আল্লা আৰু ঈশ্বৰ এজন। প্ৰবাদ আছে যে শিখ ধৰ্ম প্ৰৱৰ্ত্তক নানক কামৰূপলৈ আহিছিল। ৰামসিংহৰ লগত শিখগুৰু টেগ্ বাহাদুৰে ১৬৬৭ খৃষ্টাব্দত ধুবুৰীলৈ আহি তাত এটি গুৰুদ্বাৰ সজায়। টেগ্ বাহাদুৰৰ লগত অহা তেওঁৰ শিষ্য সকলৰ নাতিপুতিবোৰ

এতিয়াও ধুবুৰী আৰু ছাওতলাত আছে। মুছলমান আক্ৰমণৰ লগত অহা শিখ সকলৰ নাতিপুতি কিছুমানো নগাওঁত আছে। এওঁলোকে অসমীয়া বুলিয়ে পৰিচয় দিয়ে। কিছুমান জৈন ধৰ্মী লোক ৰাজস্থানৰ পৰা বেহা-বেপাৰ কৰিবলৈ আহি অসমতে বৈ যায়। গুৱাহাটী, ধুবুৰী আদি ঠাইত জৈন মন্দিৰ আছে। অসমৰ ভাষা, সংস্কৃতি আদিৰ উন্নতিৰ কাৰণে ৰাজস্থানৰ জৈন, পাঞ্জাবৰ শিখ আৰু বিহাৰ, উত্তৰ প্ৰদেশৰ লোক সকলৰ যথেষ্ট অৱদান আছে।

ভাষা :—

হিৰেনচাণ্ডৰ বিবৰণিৰ মতে জনা যায় যে সেই সময়ৰ কামৰূপৰ ভাষাৰ মধ্য ভাৰতৰ (মিথিলা) ভাষাৰ লগত অলপহে পাৰ্থক্য আছিল। সম্ভবতঃ কামৰূপী ভাষা মগধলৈকে চলিছিল। ১০ম-১১ শ শতিকাত লিখা চৰ্যাপদৰ ভাষা মৈথিলী-কামৰূপী। বৰপেটাৰ ওচৰৰ লেহী ডঙৰাৰ ডাকৰ বচন, কামাখ্যাৰ দুৰ্গাবৰী কায়স্থই লিখা বেউলা উপাখ্যানৰ ভাষা অসমীয়া। চৈধ্য-পোন্ধৰ শতিকাৰ কবিসকলৰ ভিতৰত হেমসৰস্বতী, মাধৱ কন্দলী শ্ৰীশঙ্কৰদেৱ, মাধৱদেৱ, অনন্ত কন্দলী, ৰাম সৰস্বতী আদি বৈষ্ণৱ কবি সকলৰ ৰচনাই অসমীয়া ভাষা চহকী কৰিছে। মহাৰাজ নৰনাৰায়ণৰ ৰাজসভা-পণ্ডিত স্মৃতিকাৰক পীতাম্বৰ সিদ্ধান্ত বাগীশ, বৈয়াকৰণিক পুৰুষোত্তম বিদ্যাবাগীশ আদি সংস্কৃত পণ্ডিত সকল অসমীয়া জ্যোতিষী বংশীবদন দ্বিজ, আয়ুৰ্বেদ বিশাৰদ ব্ৰজনাথ শৰ্মা আছিল অসমীয়া। আমবাৰীৰ শিলালিপিত ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ আগভাগতেই অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ নমুনা পোৱা যায়। টাই আহোমসকলে ত্ৰয়োদশ শতিকাৰ পৰা গদ্যত তাও চিঙা আৰু লাক্ৰি অনুযায়ী বুৰঞ্জী লিখিছিল। সোতৰ শতিকাৰ শেষভাগৰ পৰা আহোমসকলে সম্পূৰ্ণ অসমীয়া ভাষাৰে গদ্যত বুৰঞ্জী ৰচনা কৰিছিল। এই আহোম বুৰঞ্জী অসমীয়া গদ্য সাহিত্যৰ আন এটি উজ্জ্বল চানেকি। খৃষ্টীয় ষষ্ঠদশ শতিকাৰ বৈকুণ্ঠ নাথ কবিৰত্ন ভাগৱত ভট্টাচাৰ্য্য বিৰচিত ‘কথাগীতা’ অসমৰ গদ্য সাহিত্যৰ প্ৰথম গদ্য সাহিত্য বুলি এতিয়ালৈকে ধৰি লোৱা হৈছে। বঙ্গদেশৰ কথা সাহিত্য ১৯ শতিকাৰ শেষভাগতহে ওলায় বুলি জনা যায়। এনেহেন প্ৰাচীন ভাষা, ঐতিহ্য

থকা স্বৰ্ণেও কলিকতাৰ বঙ্গলা দৈনিক কাকত এখনত কেইমাহ মান আগতে লিখিছিল যে, অসমীয়া সকলৰ ভাষা কুষ্টি, ঐতিহ্য একেবাৰে নাই ; অসমীয়া ভাষা 'ববীল্লনাথৰ চেলোৰ (অৰ্থাৎ লক্ষীনাথ বেজবৰুৱাৰ) ভাষা' ইত্যাদি ইত্যাদি। বঙ্গালী বঙ্গসকলে কব খোজে যে চৰ্যাপদ, ডাকৰ বচন আনকি শঙ্কৰদেৱ-মাধৱদেৱ আদি অসমীয়া বৈষ্ণৱ কবিসকলৰ ভাষাও বঙ্গলা ; অসমীয়া ভাষা বঙ্গলা ভাষাৰ ঠাল-ঠেঙ্গলি, অসমীয়া কুষ্টি বঙ্গালীৰ নকল, অসমীয়া ব্ৰাহ্মণ, কায়স্থ, কলিতা আদি বঙ্গদেশৰ পৰা অহা, ইত্যাদি ইত্যাদি। যি সকল মহাপণ্ডিতে (?) এনে ধৰণৰ মন্তব্য কৰিছে তেওঁলোকে অনুগ্ৰহ কৰি অসমৰ বুৰঞ্জী পঢ়িবনে ?

শিল্প-বাণিজ্য :

বস্ত্ৰ শিল্পৰ বিষয়ে আগতে কৈ আহিছো। দ্বিতীয় শতিকাৰ আগ ভাগতে গ্ৰীক ভৌগলিক টালেমীয়ে লিখি থৈ গৈছে যে কামৰূপ ৰাজ্য, ১৮০০ বছৰৰ আগৰে পৰা পাট শিল্পত প্ৰখ্যাত আছিল। হিউৱেনচাঙৰ মতে ভাস্কৰ বৰ্ম্মাৰ দিনত নৌকা শিল্প আৰু লো শিল্প বৰ বহল আছিল। ট্ৰেভেৰণিয়াৰে ১৬৭৫ চনত স্বৰ্গদেৱ চুজিংকাৰ দিনত আহি লিখি গৈছে যে অসমত, সোণ, ৰূপ, লো, তীখা, তাম আৰু পাট কাপোৰ উৎপন্ন হয়। ব্ৰহ্মপুত্ৰ, দিহিং, ভবলী, সূৰ্যশিৰী আদি উপৰ অসমৰ ভালেমান নৈৰ বালিত সোণ পোৱা গৈছিল। আহোম, চুতীয়া, কছাৰী ৰজা এনেকি নগা সকলেও নৈৰ বালিৰ পৰা সোণ কৰাইছিল। সোণ কৰোৱা "সোণোৱাল" সকলে আহোম ৰজা সকলক বছৰে নিৰ্দ্ধাৰিত ওজনৰ সোণ দিব লাগিছিল। একালত অসমীয়া সোণাৰী ভাৰতৰ ভিতৰতে প্ৰখ্যাত আছিল। অলঙ্কাৰৰ বাহিৰেও নানা বস্তুত সোণ খটোৱাইছিল। ৰজাৰ ঘৰ আৰু মৈদামবোৰতো সোণ খটোৱাইছিল। শিৱসাগৰৰ শিৱদ'লৰ কলচীটো ওখই ৭২ হাত, ইয়াৰ ভিতৰত ৩৪ জন মানুহ অনায়াসে সোমাই থাকিব পাৰে। এই কলচীটো তামৰ ওপৰত সোণ লেপি দিয়া। গোবীনাথ সিংহৰ দিনত কাপ্তান ৱেলচ্ চাহাবে দিখৌ নৈয়েদি নাৱত ভৰাই ১৭১৬ শকত সোণৰ অলঙ্কাৰ ৪০০০০০টা, সোণ ২০০০০০০০ টকাৰ নিয়ে। মিৰজুমলাই আৰু মান সকলে যে সোণ কিমান নিলে তাৰ কোনো হিচাব নাই। কমলেশ্বৰ সিংহৰ দিনত হাদিৰা

চকীৰ হাটত বছৰি ১৮৭৫০ টকাৰ সোণ বেচা হৈছিল।

অসমৰ ভিতৰত কোন ঠাইত ৰূপ পোৱা গৈছিল বুৰঞ্জীত পোৱা নেযায়। গাৰো, খাচীয়া পাহাৰৰ পূব দক্ষিণে আৰু খামতি দেশত ৰূপ পোৱা গৈছিল বুলি বুৰঞ্জীয়ে কয়। চীন দেশৰ পৰাও ৰূপ, তাম, সীহ আমাৰ দেশলৈ আহিছিল। সোণৰ দৰে অসমীয়া শিল্পীয়ে ৰূপৰ অলঙ্কাৰ, বাচন-বৰ্ত্তন, শৰাই, মূৰ্ত্তি আদি নিৰ্ম্মাণ কৰিছিল। কাপোৰ কানিতো সোণৰ দৰে ৰূপৰ গুণা খটাইছিল। আহোম ৰজা সকলে ৰূপৰে মুদ্ৰা মাৰিছিল, সোণৰ মুদ্ৰা অতি কম আছিল।

পুৰণি কালত তাম, কাঁহ, পিতল, দস্তা, বালিচন্দা, পোৱাল, বাখৰ আদি শিল্পৰ প্ৰচলন আছিল। এইবোৰৰ ভিতৰত বৰ্ত্তমান কাঁহ আৰু পিতলৰে শিল্প চলি আছে। বিশ্বসিংহৰ দিনত তাম, বাং, সীহ, ৰূপ, সোণ, লো আদিৰ বস্তু উৎপাদন হৈছিল। কছাৰী ৰজা তাম্ৰধ্বজে আহোম ৰজাক তাম, পিতল, লো আদিৰ বস্তু দি সেৱা জনাইছিল। পিতলৰ ডাঙৰ ডাঙৰ দাপোন কাৰেং ঘৰৰ বেৰত লগোৱা হৈছিল। স্বৰ্গদেৱ ৰুদ্ৰসিংহৰ দিনত কাঁহ, পিতল আৰু তামৰ বাচন-বৰ্ত্তন তিৰ্কত, চীন আদি দেশলৈ পঠোৱা হৈছিল। স্বৰ্গদেৱ কমলেশ্বৰ সিংহৰ দিনত ১৫০০ টকাৰ কাঁহৰ মাল বঙ্গদেশলৈ ৰপ্তানী হৈছিল। কাঁহ, পিতল, তাম আৰু কেবাটাও ধাতু মিহলাই তোপ নিৰ্ম্মাণ কৰা হৈছিল। তামৰ পাতেৰে মন্দিৰ সজোৱা বুৰঞ্জীত পোৱা যায় যেনে তাত্ৰেশ্বৰী মন্দিৰ। সোণৰ অলঙ্কাৰত মিনা কৰা কাম আমাৰ সোণাৰীয়ে জানিছিল।

গাৰো, খাচীয়া, কছাৰী আৰু নগা সকলেও লো উৎপাদন কৰিছিল বুলি বুৰঞ্জীত পোৱা যায়। উজনিৰ জয়পুৰৰ লো বৰ উত্তম আছিল। শিৱসাগৰত তিক লো শালত উত্তম তীখা, ইম্পাত আদি তৈয়াৰ হৈছিল।

আহোম আৰু কোচ ৰজা সকলে বৰটোপ, হিলৈ আদি সজাইছিল। ছাহাবুদ্দিন টালিছৰ মতে অসমীয়াৰ হাত-নলীয়া বন্দুক আৰু বাচদাৰী হিলৈবোৰ সুন্দৰৰূপে মিনা কৰোৱা। মিৰজুমলাই গড়গাওঁৰ পৰা আৰু কাপ্তান ওৱেলচ্ চাহাবে ৰংপুৰৰ পৰা বৰটোপ, হিলৈ, খাৰ বাকদ, ঢাল, তৰোৱাল, ধন, সোণ অলঙ্কাৰ পাতি কিমান নে নিছিল তাৰ লেখ বুৰঞ্জীত পোৱা নে যায়।

আগৰ দিনত অসমত লোণ এটি আপুৰুগীয়া বস্তু আছিল। "লোণ

দানে সোণ দানে সমান” “কিনো মহদ্বে লোণ পালি” ইত্যাদি লোণ সম্বন্ধে যোজনা বিলাক চলিছিল। সদিয়া, নগাপাহাৰ, গাৰোপাহাৰ আদি ঠাইত অলপ চৰপ লোণ উৎপন্ন হৈছিল কিন্তু তাৰে নাটিছিল। বঙ্গদেশৰ চাহাববোৰে বঙ্গালী সকলক লোণৰ বাহিৰে অলপ বস্তু অসমত বেচিবলৈ হুকুম দিছিল। এনেকি লোণৰ চোৰাং বেপাৰো চলিছিল। লোণৰ অভাৱত কলগছ, পুনি আদি নানাবিধ গছ-লতা পুৰি খাবলৈ বস্তু ব্যৱহাৰ কৰিছিল। এতিয়াও ঠায়ে ঠায়ে এনে খাব তৈয়াৰ হয়। প্ৰত্যেক গৃহস্থৰ নিজৰ নিজৰ গোহালিৰ পৰা য'খাৰ গোটাই ৰাজভাঙালত দিব লাগিছিল। ইয়াৰ পৰা তোপৰ খাব কৰা হৈছিল।

এইবোৰত বাহিৰেও কাঠ, বাঁহ, বেত, পাটদৈ, কুহিলা টকোপাট, লা আদিৰ নানাধৰণৰ সুন্দৰ সুন্দৰ বস্তু নিৰ্মিত হৈছিল। সাঁচিপাতৰ পুথি, ভূৰ্জপত্ৰ, তুলাপাত বহুতে দেখিছে। এইবোৰত লিখা অসমীয়া মহৌ শ, শ বছৰ ধৰি আছে। তেনেকৈ গছৰ পাতৰ, এঠাৰ আৰু অনাত্ৰ বস্তুৰে কৰা অসমীয়া ৰং শ শ বছৰৰ পিচতো উজল হৈ আছে। এই সম্বন্ধে যি সকলে দেখা নাই তেওঁলোক, সচিত্ৰ গীতগোবিন্দ, চিত্ৰভাগৱত, শঙ্কৰ বধ, হস্তীবিদ্যাৰ্ণৱ, ধৰ্ম্মপুৰাণ আদি সাঁচিপতীয়া পুথি ৰাজ্যিক সংগ্ৰহালয় আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগৰ অফিচত চাব পাৰে। অসমীয়া কাপোৰৰ কথা আগতে কিছু কোৱা হৈছে। শ্ৰীশ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ তত্ত্বাবধানত বৰপেটাৰ তাঁতীকুছিৰ তাঁতী সকলে বৈ দিয়া “বুন্দাৱনীয়া কাপোৰৰ” কথা সকলোৱে জানে। প্ৰত্যেক অসমীয়া তিবোতাই ৰণলৈ যোৱা স্বামীক ৰাতিটোৰ ভিতৰতে কপাহ নেউঠি, পাঁজি কাটি, কাপোৰ বৈ দিব লাগিছিল। এয়ে আছিল কবচ কাপোৰ। হাতীৰ হাড় আৰু দাঁতেৰে নানাধৰণৰ বস্তু তৈয়াৰ কৰা হৈছিল। যেনে পাটী, ফণি, লাখুটী, পিৰা, বাকচ, ধৰম, চুঙা, বিচনী ইত্যাদি। জয়ধ্বজ সিংহই আওৰংজৈলৈ হাতী দাঁতৰ পাটী, কাঁকৈ আদি পঠিয়াইছিল। হাতী দাঁতৰ পুথিও থকা বুলি শুনা যায়। গড়ৰ চালেৰে ঢাল, মহৰ শিঙেৰে কাঁকৈ, ফণি, পেপা আৰু চালেৰে ছমতা, দবা, ঢোল, খোল ইত্যাদি নিৰ্মিত হৈছিল। সেয়েহে টেভেলিয়াৰে লিখি গৈছে “The Kingdom of Assam is one of the best countries of Asia for it produces all that

is necessary to the life of a man without being in need to go for anything to the neighbouring States” অসমৰ বস্তু-বস্তুবোৰ ভাৰতৰ নানা ঠাইত, দক্ষিণ পূব এচিয়া, চীন, তিব্বত, এনেকি সুদূৰ সুমাত্ৰা, যাতা আদিলৈ ৰপ্তানি হৈছিল। কিন্তু এইবোৰ শিল্প এতিয়া লুপ্ত প্ৰায়। আজি বৰপেটাৰ হাতী দাঁতৰ, কমাৰ, কুমাৰ, সোনাৰী ইত্যাদি শিল্পৰ অৱস্থা অতি শোচনীয়। সৰ্থেবাৰীৰ কাঁহৰ আৰু হাজোৰ পিতলৰ শিল্পৰ অৱস্থাও দুখলগা। যি দেশত নিজৰ শিল্পৰ উন্নতি নহয় সেই দেশ কেতিয়াও চহকী হ'ব নোৱাৰে। সেই দেশৰ লোকে সকলো বস্তুৰ বাবে আন দেশৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিব লাগে। ই লাজৰ কথা নহয় নে? চৰকাৰে ইয়াৰ পুণৰ উদ্ধাৰৰ কাৰণে আৰ্থিক সাহায্য দি সহায় কৰিব বুলি আশা কৰিলো।”

অসমৰ প্ৰাতঃস্মৰণীয় শ্ৰীশ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ নিৰ্মল, পবিত্ৰ, এক-শৰণ নাম ধৰ্ম্ম অকল অসমতেই প্ৰচাৰ হোৱা নাছিল, অসমৰ বাহিৰেও তেৰাৰ শিষ্যবৰ্গ থকা আমি কথা শুক চৰিতত পাওঁহক। তেওঁলোকৰ ভিতৰত পুষ্কৰ গোপীনাথ, গোকুলৰ ৰাধা সন্তোষী, বুন্দাবনৰ কপা, শান্তনা আৰু বুন্দাবন দাস। বোধহয় প্ৰথমবাৰ তীৰ্থ কৰিবলৈ যাওঁতে তেওঁলোকে শ্ৰীশ্ৰীশঙ্কৰ দেৱৰ শিষ্যত্ব গ্ৰহণ কৰিছিল। শঙ্কৰদেৱৰ ধৰ্ম্ম প্ৰচাৰৰ মূলতে আছিল ধৰ্ম্মপ্ৰাণ মহাৰাজ নবনাৰায়ণ আৰু তেওঁৰ সোঁহাত ভাতৃ স্বৰূপ বীৰ চিলাৰায়। এই দুগৰাকী মনীষীৰ ওচৰত অসমীয়া ৰাইজ চিৰকৃতজ্ঞ। কোচ বিহাৰৰ ওচৰত মধুপুৰ সত্ৰ কেইবছৰমান আগতে পুণৰনিৰ্মাণ কৰা হৈছে। সেই অঞ্চলতে হৰিবৰ, জিঙাপুনি, মৰিচাবাৰী আদি সত্ৰ সিদিনালৈকে জীয়াই আছিল। এইবোৰ সত্ৰৰ পুনৰনিৰ্মাণৰ ভাৰ অসমীয়া ৰাইজে ল'ব নোৱাৰেনে? আজি দুমাহ মান আগতে শ্ৰীউপেন্দ্ৰনাথ লেখাৰ চেষ্টাত বুন্দাৱন ধামত শ্ৰীশঙ্কৰ মন্দিৰ স্থাপন কৰা হৈছে। ই বৰ আনন্দৰ কথা। শ্ৰীশ্ৰীশঙ্কৰদেৱৰ প্ৰিয় তীৰ্থস্থান জগন্নাথ ক্ষেত্ৰটো এটি শঙ্কৰ মন্দিৰ স্থাপন কৰিবলৈ আমাৰ প্ৰাক্তন মুখ্য মন্ত্ৰী শ্ৰীমহেন্দ্ৰ মোহন চৌধুৰী ডাঙৰীয়াই বহু দিনৰে পৰা চেষ্টা চলাই আছে বুলি জানি বৰ সুখ পাইছো। আশা কৰোঁ এই মহৎ কামত ভগৱান তেওঁৰ সহায়ী হ'ব। এই ধিনিতে এটি কথা কোৱা উচিত হ'ব যে অসমীয়াৰ নিজা নিৰ্মল পবিত্ৰ ধৰ্ম্ম

ধাকোতেও বৰ্ত্তমানে কেতবোৰ ডেকা গাভৰুৱে বিদেশী গুৰু ওচৰত শৰণ লবলৈ আগ্ৰহান্বিত হৈছে। শিল্পানুবাগী আৰু বিজ্ঞানানুবাগী স্বৰ্গদেৱ কদ্রসিংহ আৰু স্বৰ্গদেৱ শিৱসিংহৰ পৃষ্ঠপোষকতাত যিবোৰ স্কুল চিত্ৰৰ (চিত্ৰিকা) সৃষ্টি হৈছিল সেইবোৰ মোগল, ৰাজপুতনা, কাঙ্ৰা আদি চিত্ৰৰ সৈতে সহজে ফেৰ মাৰিব পাৰে। কিন্তু প্ৰচাৰৰ অভাৱত এই চিত্ৰৰ বিষয়ে ভাৰতৰ মুঠিয়েই লোকেহে জানে। আজি শিৱাজী আৰু ৰাণা প্ৰতাপ সিংহৰ বীৰত্ব কথাত ভাৰতৰ লৰা-বুঢ়া সকলোৱে জানে; কিন্তু মোগল বিজয়ী বীৰ লাচিতৰ কথা কেইজনে জানে? এইজনা বীৰৰ স্মৃতি ৰক্ষাৰ্থে আজিলৈকে এটি মূৰ্ত্তিয়েই সজা নহ'ল। কেতিয়াবা হবনে? মানৱ নিষ্ঠুৰ আক্ৰমণৰ পৰা অসম ৰক্ষা কৰিবলৈ অহা ইংৰেজ সকলে ১৮২৬ খ্ৰীষ্টাব্দত মানৱ লগত সন্ধি কৰি শেষত চক্ৰান্ত কৰি অসম দখল কৰি ললে। তেতিয়া ইয়াৰ বিপক্ষে প্ৰতিবাদ কৰোঁতা এজনো নোলাল। তাৰ দুবছৰ পিছত ১৮২৮ খ্ৰীষ্টাব্দত গোমধৰ কোঁৱৰ আৰু ১৮৩০ চনত ৰূপচান্দে ইংৰাজ শাসনৰ বিৰুদ্ধে বিদ্ৰোহ চলাইছিল—এই কথাই বা অসমৰ কেইজনে ধৰৰ ৰাখিছে। অসমীয়াই কিন্তু খুদিবামৰ গীত গাওঁ।

গৌৰৱময় অসমৰ কথা বহুতো কোৱা হ'ল। আজি অসমী আই চূৰ্ণাগ্ৰস্ত। অসম দেশখন আগতে খণ্ড বিখণ্ড হৈছে, এতিয়া অসমীয়া ভাষাও বাও খণ্ড অৱস্থা। এনে অৱস্থাত লৰা ডেকা বুঢ়া সকলোৱে দুখনী আইৰ উদ্ধাৰৰ কাৰণে উঠি পৰি লাগিব লাগিব। তাকে নকৰি আমাৰ “সকলো অছিল সকলো আছে” বুলি থাকিলে নহব। অসমীয়া ভাষা চহকী আৰু প্ৰচাৰৰ একান্ত অৱশ্যক হৈ পৰিছে। অসম চৰকাৰৰ প্ৰকাশন বিভাগে “অসমীয়া বিশ্বকোষ”ৰ সঙ্কলনৰ গুৰু ভাৰ হাতত লৈছে। এই মহৎ কাম সমাধা হলে অসমীয়া ভাষাৰ বহুখিনি পুষ্টি সাধন হব। অসমীয়া ভাষাত এখন সৰ্বস্বত্ব অসম বুৰঞ্জীৰ অভাৱ বাককৈয়ে অনুভৱ কৰা হৈছে। এনে ধৰণৰ এখন বুৰঞ্জী সঙ্কলনৰ কাম অসমৰ দুটা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ যি কোনো এটিয়ে লব পাৰে। এই বিষয়ে মই অসম চৰকাৰৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰিলোঁ। কনক লাল বৰুৱাদেৱৰ বহুমূলীয়া Early History of Kamarupa খনৰো অসমীয়া অনুবাদ দৰ্কাৰ হৈ পৰিছে। তাকে কৰিলে সৰ্বসাধাৰণ অসমীয়া বুৰঞ্জী অনুবাগী সকলৰ বহু

উপকাৰ হব। অসমৰ বুৰঞ্জীৰ ভড়াল চহকী কৰিবলৈ হলে অসম সম্বন্ধে আৰবী, ফাৰ্চীত লিখা মুছলমান লিখক সকলৰ বিবৰণিবোৰ অসমীয়ালৈ অনুবাদ কৰিব লাগে।

প্ৰাচীন কামৰূপৰ ধৰ্ম আৰু বুৰঞ্জীমূলক দুখনি অমূল্য সংস্কৃত গ্ৰন্থ “কালিকা পুৰাণ” আৰু “যোগিনী তন্ত্ৰ” অসমীয়া ভাঙনি অজিলৈকে নোলাল। ইংৰাজি অথবা অসমীয়া অনুবাদৰ অভাৱত এই দুখনি অমূল্য গ্ৰন্থ সৰ্বসাধাৰণৰ কাৰণে বোধগম্য হোৱা নাই। শ্ৰীবিশ্ব নাৰায়ণ শাস্ত্ৰীয়েদেৱে কালিকা পুৰাণৰ টিপ্পনি লিখি উলিয়াত সংস্কৃতিজ্ঞ পুঢ়ুৱৈ সকলৰ কাৰণে বহুখিনি সুবিধা হৈছে।

অসমীয়া ভাষা অসমৰ বিশ্ববিদ্যালয় দুখনত শিক্ষাৰ মাধ্যম হিচাপে স্বীকৃতি পাইছে যেতিয়া অন্ততঃ পি, এইচ, ডি, উপাধীৰ কাৰণে গবেষণা লিখাৰ মাধ্যমো অসমীয়া হোৱা উচিত বুলি বিবেচনা কৰোঁ। তেনে কৰিলে অসমীয়া ভাষাৰ মান-বিশিষ্ট উন্নত ধৰণৰ কিতাপৰ সংখ্যা বাঢ়িব আৰু লগে লগে অসমীয়া সাহিত্যৰ উৎকৰ্ষ সাধন হব। অসমীয়া ভাষা সাহিত্যৰ সম্প্ৰসাৰণৰ ক্ষেত্ৰতো ই বিশেষ সহায় কৰিব। ভাৰতৰ কেবাখনো ৰাজ্যতে ৰাজ্যিক ভাষাত Thesis লিখাৰ গবেষণাৰ বিষয় প্ৰচলন আছে। তেনেহলে আমাৰ ৰাজ্যত সেইটো সম্ভৱপৰ নহবৰ কি কাৰণ আছে।

আমবাৰীৰ খননকাৰ্য্য :—

আমবাৰীৰ সমুদ্ৰপালৰ লিপি আৰু ভাস্কৰ্য্যৰ বিষয়ে আগতে আলোচনা কৰা হৈছে। নিয়তম স্তৰ নোপোৱালৈকে এই ঠাইৰ সময় নিৰূপণ কৰা টান। এই খনন কাৰ্য্য গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয় নৃতত্ত্ব বিভাগ আৰু এই অসম ৰাজ্যিক পুৰাতত্ত্ব বিভাগে যুটীয়া ভাৱে চলাইছে। (যোৱা বছৰ আৰু এই বছৰত কোনো কাম হোৱা নাই) ৰাজ্যিক পুৰাতত্ত্ব বিভাগটো অত্যন্ত নিশকতীয়া হোৱাৰ কাৰণে এই ব্যৱস্থা লোৱা হৈছিল। দৰাচলতে এনেধৰণৰ খনন কাৰ্য্য পুৰাতত্ত্ব বিভাগৰহে; নৃতত্ত্ব বিভাগৰ নহয়। গতিকে চৰকাৰে পুৰাতত্ত্ব বিভাগটো পৰিবৰ্দ্ধিত কৰি আমবাৰীৰ খনন কাৰ্য্যৰ ভাৰ এই বিভাগটোৰ ওপৰত সম্পূৰ্ণভাৱে এৰি দিব লাগে। আমি

জানিবলৈ পাই সুখী হৈছে। যে ৰাজ্যিক পুৰাতত্ত্ব বিভাগটো পৰিবৰ্দ্ধিত কৰিবলৈ আমাৰ চৰকাৰে চিন্তা কৰিছে।

এই সম্বন্ধে আন এটি দৰ্কাৰী কথা কৈছোঁ। বৰ্ত্তমানে আমবাৰীত আবিষ্কৃত সামগ্ৰীবোৰ ৰাজ্যিক সংগ্ৰহালয়তে ভালদৰে ৰখা হৈছে। আমাৰ বোন্ধেৰে ৰাজ্যিক সংগ্ৰহালয়ৰ পৰা মাত্ৰ ৫০ গজ আতৰতে আমবাৰীত উক্ত সামগ্ৰীবোৰৰ কাৰণে এটি স্থান সংগ্ৰহালয় (Site Museum) ৰ আৰম্ভক নাই। লগতে ক'ব খোজোঁ যে আমবাৰীৰ সংগ্ৰহৰ পৰা দুই চাৰিটা ভাস্কৰ্য্যৰ ধুনীয়া নিদৰ্শন ভাৰতৰ প্ৰধান সংগ্ৰহালয়বোৰলৈ পঠাব লাগে। কিয়নো অসমৰ বাহিৰে আন কোনো সংগ্ৰহালয়তে অসমীয়া ভাস্কৰ্য্যৰ নিদৰ্শন নাই।

পুৰাতত্ত্ব বিভাগটোৰ লগে লগে ৰাজ্যিক সংগ্ৰহালয় বিভাগটোও পৰিবৰ্দ্ধিত কৰাৰ একান্ত আৰম্ভক হৈছে। উপযুক্ত কৰ্মচাৰী, ঘৰ আৰু আৰ্থিক সহায়ৰ অভাৱত এই সংগ্ৰহালয়টোৰ বিশেষ উন্নতি হোৱা নাই।

অসম ৰাজ্যিক পুৰাতত্ত্ব বিভাগ, অসমৰ বুৰঞ্জী আৰু পুৰাতত্ত্ব বিভাগ আৰু অসম ৰাজ্যিক সংগ্ৰহালয় এই তিনিওটি বিভাগৰে মাত্ৰ স্বৰূপা কামৰূপ অনুসন্ধান সমিতিৰ অৱস্থা ব'ব শোচনীয়। ধনৰ অভাৱত অসমৰ প্ৰাচীনতম গবেষণামূলক অনুস্থানৰ মুখপত্ৰ অসমৰ এখনি মাত্ৰ বহুমূলীয়া আলোচনী "The Journal of the Assam Research Society"ৰ এই মৰো এই জীও অৱস্থা। এই আলোচনী খনি পুণৰ সঞ্জীৱিত কৰাৰ একান্ত দৰ্কাৰ।

আজি মিশৰৰ পিৰামিডৰ কথা সকলোৱে পঢ়িছে। অথবা জানো। কিন্তু আমাৰ বাহিৰে নেলাগে ভিতৰৰে কেইজনেইনো অসমৰ মৈদামৰ খবৰ ৰাখিছে। অন্ততঃ চৰাইদেউৰ মৈদাম বোৰৰ ৰক্ষণা, বেক্ষণৰ অত্যন্ত প্ৰয়োজন হৈছে। এই প্ৰসঙ্গতে এটি দৰ্কাৰী কথা কওঁ :—আমবাৰী খনন কাৰ্য্যৰ তেনেই ওচৰতে আহোম বংশৰ শেষ ৰজা কন্দৰ্পেশ্বৰ সিংহৰ মৈদাম এটি আছিল। এই বুৰঞ্জীমূলক মৈদামটো কাটি কুটি তাৰ ওপৰত বেল কৰ্ত্ত পক্ষই ঘৰ সাজি দিছে, আমাৰ চৰকাৰে বেল কৰ্ত্ত পক্ষৰ পৰা এই মৈদামটো সোনকালে মুকলি কৰি ইয়াৰ ৰক্ষণা বেক্ষণৰ ভাৰ অসম ৰাজ্যিক পুৰাতত্ত্ব বিভাগৰ ওপৰত ন্যস্ত কৰে যেন।

জয় অসম ; জয় হিন্দ